

ЕТИКА И АНТИКОРУПЦИЈА

Курикулум и приручник
5-9. разред основне школе

ЕТИКА И АНТИКОРУПЦИЈА

Курикулум и приручник
5-9. разред основне школе

Сарајево, 2015.

Импресум

Наслов:

Етика и антикорупција: Курикулум и приручник 5-9. разред основне школе

Аутор:

Ауторски тим пројекта “Курикулум за транспарентност, курикулум за одговорност”

Издавач:

Центар за развој медија и анализе
у партнерству са Удружењем *INFOHOUSE* и
Омладинским комуникативним центром

Адреса издавача:

Далматинска 1, 71000 Сарајево

Година:

2015.

Лектура:

Бранка Мркић-Радевић

Дизајн и ДТП:

Јасмин Левента

Штампа:

CPU Printing company
Бачићи бб, 71000 Сарајево

Публикација је урађена у оквиру пројекта који финансира Европска унија “Курикулум за транспарентност, курикулум за одговорност”. Садржај ове публикације је искључива одговорност аутора и издавача и ни у ком случају не представља становишта Европске уније.

Садржај

Увод	7
Курикулум	11
Приручник за наставнике	39

УВОД

“Нико на свијету није јачи од човјека који зна.”
(Јапанска пословица)

Корупција је један од највећих проблема савременог демократског свијета. Овај феномен је глобално препознат као кључна препрека развоју друштва. Корупција подрива повјерење грађана у институције, угрожава стабилност и развој друштва, поткопава владавину закона и људска права и слободе, урушава добро управљање, правичност и социјалну правду. Посебно тешке посљедице корупција оставља на моралне темеље људске заједнице и основне етичке вриједности друштва. Босна и Херцеговина, наравно, није једина држава која је тешко погођена коруптивним дјеловањем и понашањем у свим областима живота, али је као земља у транзицији и постконфликтно друштво посебно изложена тешким посљедицама корупције, што због недовољно изграђених институционалних капацитета за борбу против ове појаве, што због недовољно развијене транспарентности и одговорности. Корупција је системски проблем и као такав захтијева стратешко и свеобухватно дјеловање у неколико праваца. Један од основних начина супротстављања корупцији је превенција, а кључни аспект превенције јесте едукација. И у Стратегији за борбу против корупције 2009-2014. изричито се наводи да ће антикорупционе мјере бити ефикасне и одрживе само уколико се предузму посебне мјере у области образовања грађана. Ове мјере дефинише и нова Стратегија за борбу против корупције 2015-2019, која је усвојена у мају 2015. године. У овом документу се наводи: “Остваривање дугорочних и одрживих резултата у превенцији и борби против корупције, те процес јачања моралних вриједности друштва као препреке борби против корупције, у неодојивој је вези са образовањем и васпитањем. У том процесу најважнију улогу играју породица и образовно-васпитни систем, почевши од предшколских установа до универзитета. Због тога је потребно да надлежне институције за образовање на свим нивоима власти посвете значајну пажњу питањима етике у припреми и извођењу наставних програма. На тај начин би се код младих људи

стварао потенцијал за борбу против корупције, кроз интересовање за јавне послове, јачање свијести о општем добру и упознавање са користима за заједницу које доноси грађански активизам.“ Курикулум “Етика и антикорупција” намијењен ученицима од 5. до 9. разреда основних школа, први овакве врсте у Босни и Херцеговини, управо представља одличан основ и ефикасан алат за остварење ових циљева.

Зашто је важно у школи учити о борби против корупције? Шта ће ученици добити овим образовањем? Млади су свакодневно, у мањој или већој мјери, свједоци или актери понашања која се могу сматрати коруптивним. У породици, у медијима, на друштвеним мрежама, могу се чути приче о давању поклона љекарима, запошљавању “преко везе”, да полицајац прима новац како не би наплатио саобраћајну казну. У школи ученици сами примјећују да је наставник попустљивији према неким ђацима јер је можда у пријатељским односима са њиховим родитељима, суочавају се са случајевима преписивања, поклоњених оцјена, продаје контролних питања и слично. Важно је да млади препознају лоше обрасце понашања и дјеловања, те да се оспособе за борбу против њих. Едукацијом заснованом на курикулуму “Етика и антикорупција” ученици усвајају знања о основним појмовима (корупција, етика, морал, одговорност, непотизам, превара, сукоб интереса итд); упознају се са размјерама раширености корупције у босанскохерцеговачком друштву и њеним посљедицама; упознају се са законским механизмима за борбу против корупције; обучавају се вјештинама за супротстављање коруптивном понашању и оснажују за активно антикоруптивно дјеловање.

Само едукован појединац биће способан да се суочи са проблемом на прави начин уколико се нађе у ситуацији у којој су му угрожена права или ако постане жртва корупције. Само образован појединац може да доноси одговорне одлуке, стварајући на тај начин културу одговорности као основни механизам превенције корупције и антикоруптивног дјеловања.

Курикулум “Етика и антикорупција” је резултат активности Центра за развој медија и анализе (ЦРМА) и партнерских организација

Удружења *INFOHOUSE* из Сарајева и Омладинског комуникативног центра из Бањалуке, у оквиру пројекта “Курикулум за транспарентност, курикулум за одговорност”. Овај пројекат, који финансира Европска унија, подразумијева увођење образовања о етици и борби против корупције у основне и средње школе и јавне универзитете у Босни и Херцеговини. Пројекат “Курикулум за транспарентност, курикулум за одговорност” има за циљ да подржи реализацију четири мјере из Акционог плана Стратегије за борбу против корупције 2009-2014, којим се држава Босна и Херцеговина обавезала на провођење антикорупционих реформи. Наиме, мјера 3.11. Акционог плана антикорупционе стратегије налаже “увођење програма обуке о етици и антикорупцији у основне и средње школе, те факултете”, док мјера 3.15. обавезује Агенцију за превенцију корупције и координацију борбе против корупције БиХ и Министарство образовања да “све основне и средње школе и универзитети у БиХ требају у своје наставне планове и програме да уврсте програме обуке у области етике и борбе против корупције”. Ниједна од ове двије антикорупционе мјере до данас није проведена. Отуда је значај пројекта “Курикулум за транспарентност, курикулум за одговорност” неупитан, будући да његове активности олакшавају и допуњују рад државне Агенције за превенцију корупције и координацију борбе против корупције. Истовремено, министарства образовања у Босни и Херцеговини су у Центру за развој медија и анализе добила кредибилног партнера који им помаже да проведу свој дио обавеза дефинисаних Акционим планом за провођење Стратегије за борбу против корупције.

Изради курикулума “Етика и антикорупција” претходили су темељна процјена потреба за обуком о етици и антикорупцији у основним школама, израда неопходних правних докумената за креирање инфраструктуре за обуку, те њихово достављање релевантним властима, што такође представља реализацију једне од мјера из Акционог плана (мјера 3.4.). Изради овог приручника су претходиле и консултације са представницима педагошких института, министарстава за образовање и младе, и Агенције за предшколско, основно и средње образовање БиХ.

Курикулум “Етика и антикорупција” на језгровит и сажет, али истовремено темељит и свеобухватан начин нуди широк спектар знања о проблему корупције: дефиниције основних појмова, објашњења врста и појавних облика корупције, њених извора, узрока и посљедица по појединца, друштво и државу у цјелини. Сва сазнања која нуди овај приручник у потпуности су прилагођена узрасту ученика од 5. до 9. разреда основне школе и имају за циљ да код ученика изграде систем вриједности и развију вјештине помоћу којих ће бити способни да препознају коруптивно дјеловање и бити спремни да му се супротставе. Садржаји које препоручује Курикулум “Етика и антикорупција” усмјерени су на три основна поља едукације: препознавање свакодневних догађаја који представљају неетично, коруптивно понашање; учење о начинима на које ученици могу да се одупру учешћу у корупцијским активностима; учење о начинима на које се ученици као грађани могу лично активирати и укључити у борбу против корупције. Посебна вриједност Курикулума огледа се у чињеници да кроз поглавље “Инструкције/Водич за наставнике” нуди конкретне примјере, идеје и методологију како у оквиру редовног наставног процеса ученици могу да се образују о борби против корупције. Реализација образовања о антикорупцији и етици, базирана на овом приручнику, не захтијева додатне школске часове. образовање о борби против корупције врло ефикасно може да се проводи у оквиру постојећег редовног наставног плана и програма. Постојећи наставни садржаји који се реализују на часовима језика и књижевности, историје, демократије и људских права и слично могу се обрадити и кроз призму антикорупцијске борбе, а овај курикулум нуди модел за провођење таквих часова. Детаљно су разрађени приједлози наставних метода, облика рада, сам ток часа и потребних средстава за реализацију наставних активности. Могуће је одређене теме реализовати и кроз ученичке ваннаставне активности, те на сједницама наставног савјета школе, у оквиру стручног усавршавања наставника, на сједницама стручних актива и слично. Курикулум “Етика и антикорупција” је допринос развоју одговорних младих људи који желе учити, дјеловати и стварати бољу будућност на темељима поштења, праведности и једнакоправности.

КУРИКУЛУМ

ЦИЉ И ЗНАЧАЈ КУРИКУЛУМА

Курикулум “Етика и антикорупција” нуди иновативне, подстицајне и ефикасне концепте учења, те омогућава наставницима креативан приступ, индивидуализацију наставног и ваннаставног процеса, те активирање самосталног рада ученика. Наставном особљу се такође нуди могућност да уз подршку родитеља помогне ученицима да схвате и усвоје важне норме понашања које ће им помоћи у стварању добре основе за квалитетнији и сврсисходнији живот.

Развој човјека и друштва прати и прогрес у одгоју и образовању. Улога педагогије притом је једна од респектабилнијих. То се нарочито односи на превенцију корупције и учење о етици. На тај се начин учи о друштвено неприхватљивим облицима понашања, који су у послеријатном периоду јако распрострањени.

Општеприхваћена дефиниција да су “животне вјештине способности за прилагодљиво и позитивно понашање које омогућава појединцима да се ефикасно носе са захтјевима и изазовима свакодневног живота” указује и на чињеницу да оне утичу на здравствено и друштвено понашање сваког појединца.

Различити видови понашања могу имати дугорочно несагледиве посљедице. Битно је казати да се понашања уче, дакле могуће их је мијењати и научити нова. Неприхватљиви видови понашања настају као продукт незадовољених потреба и очекивања, непознавања емоција, непостојања емпатије и лоше комуникације, али су и социјално условљени, односно проузроковани доминантним стереотипима и предрасудама.

Промовисање етике и антикорупцијског дјеловања довешће до изградње способности које ће помоћи ученицима да прихвате евентуалне посљедице својих поступака, суоче се са ризиком и непознатим, планирају и изналазе начине за рјешавање проблема. Оне ће их научити и како да се носе са поразом и губитком илузије. Животне

вјештине у заједничком животу подразумијевају позитивну комуникацију са другима, која је базирана на договору, компромису, развијању свог личног идентитета, социјалног идентитета, осјећаја припадности – групи, друштву у цјелини.

Начине и могућности како реаговати у одређеној ситуацији дијелимо на: когнитивне, афективне и социјалне.

Развијање когнитивних вјештина помаже да ученици могу конструктивно ријешити проблеме, доносити одлуке процјењујући посљедице, тражити рјешења и бити објективни. Критичко мишљење ће помоћи да препознају и процијене факторе који су довели до таквог понашања и које су праве животне вриједности.

Социјалне вјештине указују на важност асервативне комуникације – начин испољавања властитих жеља и потреба, потребе да остваре позитивне односе са лицима из окружења, емпатију, препознају притисак групе, вршњака, медија и одупиру им се.

Афективне вјештине захтијевају познавање самог себе, препознавање животних проблема других и осјећај повјерења у самог себе.

Главни циљ овог курикулума је да ученици након усвојених знања, зависно од узраста, развију вјештине које ће им помоћи да препознају угодне ситуације са онима које им стварају немир, неповјерење, те да их користе у превенцији како до неетичног и корупцијског понашања или поступака не би дошло.

Промоција етичног понашања и антикорупцијског дјеловања на тај начин прераста у дио активности које доприносе цјелокупном развоју личности. Овај је курикулум допринос развоју одговорних, савјесних младих који се желе усавршавати, цијенећи поштење, праведност и једнакоправност.

Дакле, оваквим приступом етика и антикорупција се не обрађују само појавно већ и процесно са свим попутним узроцима, појавама и

ефектима који као резултат имају примјену оних типова понашања и навика које младе доводе у ситуације да трпе посљедице неетичних и коруптивних појава.

Сваки члан друштва може доприносити његовом напретку на себи својствен начин. Циљ није да сви будемо једнаки, већ да доприносимо друштву својим различитостима те притом уважавамо различитост онога крај себе. Важно је да сваки појединац може одлучивати о свом животу, али исто тако преузети терет одговорности.

У оквиру курикулума разрађене су смјернице:

1. Подизање свијести о важности етичног понашања и антикорупцијског дјеловања
2. Јачање капацитета наставног особља, односно њихова континуирана едукација на различитим нивоима, важан је сегмент којем треба посветити нарочиту пажњу. Уз наставнике, изузетно је важно едуковати све особље школе, јер заједничко дјеловање свих упослених унутар одгојнообразовне установе и тежња ка истом циљу представљају кључ успјеха у овим активностима.
3. Јачање улоге и компетенције родитеља у успјешном провођењу едукације на пољу етике и антикорупције је свакако значајан задатак којем треба посветити пажњу. Родитељи представљају важну карику на релацији ученик-школа, а позната је чињеница да ставове родитеља у великој мјери прихватају дјеца, тако да је постепено прихватање учења о етичном и антикорупцијском понашању и дјеловању процес који се одвија у више праваца.

О КОРУПЦИЈИ

Корупција је друштвено негативна активност која у свим друштвима и културама представља нешто што је непоштено, незаконито и неморално. Корупција, због своје поливалентности, представља појам који је веома тешко прецизно путем једне дефиниције одредити. Корупција се у складу са својим потешкоћама у одређењу јединственог појма у литератури одређује по етимолошком критерију, те као корупција као кршења моралне норме и корупција као кршења правне норме.

Етимолошки термин корупција долази од латинске рјечи *"rumpere"* што дословно значи разбијање, ломљење, кидање, чиме се сугерише да је нешто у основи прекинуто (Деренчиновић, 2001). Деренчиновић (2001) даље појашњава да се не ради о обичном прекидању него да у томе учествују најмање два лица *"cum rumpere"*, нешто се ради, односно кида заједно, односно споразумним радњама између нпр. подмићеног и подмићивача. У теорији, етимолошки у суштини представља поквареност, исквареност, непоштење и сл.

Одређење корупције као кршење моралне норме упозорава да је друштво изгубило потребне врлине. Корупција је у моралном смислу одступање од одређених нормативних очекивања друштва (Hoffing, 2002). Datzler (2011) наводи да се подмићивање и корупција сматрају симболичком свега што је неморално, односно у моралном смислу, ове се појаве реферишу на одступање онога што друштво прокламује као добро. Keen (2000) наводи да је за антикорупцијске едукацијске програме веома важно ученицима приближити управо корупцију као неморалну појаву, и то из разлога што многе "сиве зоне" људског понашања не потпадају нужно у општеприхваћене дефиниције корупције.¹

Корупција представља и кршење правне норме, односно она је несумњиво и правом забрањена категорија. Кршење правне норме

---

¹ Првенствено се под општеприхваћеном дефиницијом корупције подразумева *"злоупотреба јавног положаја ради остваривања приватне користи"*, као дефиниције које су развили *Transparency International* и Свјетска банка.

се углавном односи на кршење норме кривичног права. Корупција обухвата низ кривичних дјела санкционисаних кривичним законом одређене државе чија је главна одредница злоупотреба јавног положаја зарад стицања материјалне или неке друге врсте користи.

Као што је већ наведено, најпоједностављенија, али и најприхваћенија дефиниција корупције јесте она коју дају *Transparency International* и Свјетска банка да ова појава представља **“сваку злоупотребу повјереног положаја ради остваривања личне користи”**.

Дефиниција корупције у Босни и Херцеговини је изричито наведена у Закону о Агенцији за превенцију корупције и координацију борбе против корупције,² и то на сљедећи начин:

“У смислу овог Закона корупција означава сваку злоупотребу моћи повјерене јавном службенику или лицу на политичком положају на државном, ентитетском, кантоналном нивоу, нивоу Дистрикта Брчко БиХ, градском или општинском нивоу, која може довести до приватне користи. Корупција посебно може укључивати директно или индиректно захтијевање, нуђење, давање или прихватање мита или неке друге недозвољене предности или већу могућност, којима се нарушава одговарајуће вршење било какве дужности или понашања очекиваних од примаоца мита.”

Облици, узроци и посљедице корупције

Облици корупције и сагледавање типова корупције са различитих аспеката помажу у разјашњавању шта ова појава у потпуности садржава. Најчешће цитирана подјела корупције јесте подјела Свјетске банке на **административну корупцију и корупцију на високом**

---

² Закон о Агенцији за превенцију корупције и координацију борбе против корупције, Службени гласник БиХ, бр. 103/09 (чл. 2.)

нивоу.³ Административна корупција (свакодневна, ситна и сл.) представља појам који се односи на свјесно кршење прописа јавних службеника у свом послу са циљем стицања незаконите приватне користи. Најчешћи типови овакве корупције се односе на корупцију административних радника, запосленика на издавању дозвола, саобраћајних полицајаца, запосленика на царини и др. У овим случајевима углавном се ради о подмићивању као једној врсти корупцијских активности гдје се ради о “ситним новчаним износима”, гдје посљедица наизглед није велика. Са оваквом врстом корупције се грађани најчешће сусрећу гдје осјећају одређени притисак од службеника да плате услугу на коју имају право.

Корупција на високом нивоу (политичка, системска, структурална и сл.) представља појаву која подразумијева поступања појединаца, група лица (политичких странака) или корпорација, како у јавном тако и у приватном сектору, усмјерену на доношење закона, правила или уопште провођење такве владине системске политике који су у интересу тих лица, а у супротности са интересом шире друштвене заједнице. Земља у којој влада корупција на високом нивоу назива се још и заробљена држава. Ова врста корупције озбиљно угрожава демократију и очување владавине права, с обзиром да се углавном односи на подложност корупцији високих политичких дужносника попут шефова влада, министара и др., те најчешће подзумијева високе материјалне (новчане) посљедице по друштво.

---

³ Поред ове, најчешће кориштене подјеле, у теорији се наводи и велики број других подјела. Па тако Деренчиновић (2001) наводи подјелу корупције на црну (незакониту), сиву (прелазна) и бијелу (толерисана корупција) попут бакшиша и сл. Једна од подјела корупција која се у теорији наводи јесте и намјера да се изврши корупција, па се тако класификује на намјерну и на пропусте у служби. Једна од честих подјела јесте и на: уличну, конкуренцијску и политичку.

Узроци корупције

У антикорупцијској теорији постоји разних подјела и самих узрока корупције и неетичког понашања. Једна од основних подјела узрока антикорупцијског дјеловања у друштву јесте на сљедеће:

- **Културу, вриједности и традицију друштва:** уколико су ове претпоставке у друштву толерантне према корупцијским дјеловањима, онда се претпоставља да ће друштво бити у великој мјери корумпирано. У превенцији ових узрока корупције задужен је првенствено образовни систем у смислу увођења индивидуалне и друштвене културе и вриједности нетолеранције према корупцији.
- **Организација институција, процеси одлучивања, систематизоване провјере и контроле** (изостанак истих). Уколико недостаје квалитетна организацијска структура институција и велика могућност административног монопола, као и недостатак контроле одговорности јавних службеника, друштво је у потпуности изложено корупцији.
- Слабости у **Систему националног државног интегритета**⁴: Једини начин на који поједина држава може да обезбиди национални интегритет је да промовише хоризонталну одговорност. Сваки фактор друштва мора функционисати у оквирима контрола и равнотеже којима се промовише владавина права, квалитета живота и одрживи развој.
- **Постојање непотребних препрека у пословном окружењу** које стварају финансијске подстицаје за корупцију. Тамо гдје постоје непотребне препреке, посебно ако државна управа има ограничене капацитете за њихово наметање, и гдје је придржавање

⁴ Појам који је развио *Jeremy Pope*, један од оснивача *Transparency International*, који подразумева систем интегритета (енг. *National integrity system - NIS*) обухвата кључне институције, секторе или одређене активности ("стубове") који доприносе интегритету, транспарентности и одговорности у друштву. Када ове институције власти исправно функционишу чине здрав и снажан систем државног интегритета, који је утицајит у борби против корупције, као дио свеобухватних напора у борби против злоупотребе положаја, малверзација и злоупотребе у свим облицима.

законским одредбама скупље од њихова заобилажења, долази до појаве корупције (Palicarsky, 2011).⁵

Посљедице корупције

Посљедице корупције су разноврсне али се генерално групишу у четири скупине: политичке, економске, друштвене те нарушавање људских права. Едукација о посљедицама корупције представља важан дио образовних програма како би се ученици упознали са свим негативним ефектима овакве друштвено негативне појаве.

- **Политичке посљедице корупције** представљају разарање односа повјерења између грађана и политичара, у којем би политичари требали праведно и једнако да заступају интерес свих грађана, остваре једнаке шансе и обезбиједу њихове слободе. На основу уништавања односа повјерења између политичких извршилаца и грађана нарушава се кредибилитет демократских институција, губи се повјерење јавности у државне институције. Шимац (2004) наводи да политичке посљедице корупције доводе до система “четвороструке штете” (1) корупција узрокује штету за друштво као цјелину; (2) то штеточинство се не кажњава; (3) некажњивост корупције подстиче друге на слична недјела и (4) корупција постаје прихваћено, “нормално” и “легитимно” друштвено понашање.
- **Економске посљедице корупције** су вишеструке. Друштво у којем влада корупција представља несигурно тржиште за инвестирање, како домаће тако и страном, корупција успорава економски развој, доводи до нерационалног трошења буџетских средстава, те самим тиме доводи и до нижих пореских прихода. Корупција не утиче само на услове економског раста у смислу економске ефикасности и развоја већ и на праведну распојелу ресурса према становништву, повећава разлику између личних

---

⁵ Поред ових подјела узрока у теорији постоји још и разних подјела попут: непостојања демократског друштва, нефункционисања система власти, недостатка транспарентности, недостатка закона, ниских плата јавних службеника, пренормираности и др.

примања грађана, подрива социјална давања становништву и на крају резултира нижим нивоом људског развоја (Chene, 2014).

- **Друштвене посљедице корупције** су такође јако изражене уколико је ова патолошка појава у већем обиму присутна у одређеној земљи. Друштвене посљедице се огледају у подизању степена незадовољства грађана, осјећаја немоћи и апатије. Шимац (2004) наводи да корупција ствара и повећава неједнакост грађана у свакодневном животу: у питањима школовања, лијечења, дозвола, набаве и сл. Корупција доприноси развоју организованог криминала и разним другим облицима криминалитета. Шимац (2004) даље наводи да, у друштвеном (социјалном) смислу, корупција повећава сиромаштво; она највише погађа управо најслабије и незаштићене јер их, сразмјерно њиховим приходима, много више кошта, а неке им јавне услуге потпуно онемогућава јер нису у стању платити корупцијске “тарифе”.
- **Кршење људских права као посљедица корупције:** Вјероватно не постоји друштвена појава која у већој мјери, на више различитих мјеста и у више наврата угрожава људска права, било непосредно или посредно. Међународни центар за људска права (2010) наводи да је узрочно-посљедична веза корупције могућа на три начина и то када корупција: **непосредно крши људска права, посредно крши људска права и заобилазно крши људска права** (један од више фактора). *Непосредно кршење* људских права се дешава у случајевима када се корупција циљано користи за кршење људских права, нпр. подмићује се директор школе да се прими дијете у школи науштрб другог дјетета. *Посредно кршење* људских права корупције представља чињеницу гдје корупција представља неопходан услов за кршење људских права, као примјер Међународни центар за људска права (2010) наводи када јавни функционер дозволи противзаконит увоз токсичног отпада из других земаља у замјену за мито, а овај отпад се онда депонује у стамбеној четврти или близу ње. Као резултат подмићивања, посредно се крше права на живот и здравље становника те четврти. Заобилазно кршење људских права представља ситуацију када корупција представља један од елемената који крше људска права, али људско право би било прекршено и без

корупцијске активности. Едукација ученика о кршењу људских права као посљедицом корупције се сматра изнимно битном. За корупцију сви знају да постоји, али не знају тачно како изгледа, гдје и коме се указује (Деренчиновић, 2001), зато се едукацијом ученика ствара свијест о томе да подрже кампање и програме за превенцију корупције и да постану свјеснији штете коју корупција наноси јавним и индивидуалним интересима, као и зла које може да нанесе чак и најситнија корупција.

Зашто је битно учити о корупцији

Корупција се лакше укорјењује и одржава у земљама гдје грађани посједују лошије образовање, а свијест о самом грађанском друштву је ниска. Недовољна образованост грађана о самој корупцији, њеним облицима, узроцима и посљедицама додатно погодује ширењу такве друштвено неприхватљиве појаве. Многи грађани сматрају како немају никаквог утицаја на појаву корупције у друштву, не препознају начин како се одупријети корупцијским праксама, те на који начин се могу активирати у борби против корупције. Међутим, с обзиром на све негативне посљедице које корупција има у привреди и јавној управи, начине како угрожава сигурност грађана и права човјека, те штету коју наноси угледу земље, доиста је неопходна едукација која ће да сензибилизује младе за препознавање и борбу против свих могућих облика корупције. Уколико недостају основне информације о самом феномену корупције, младима је заправо тешко формирати јасне ставове и размишљања, па због велике медијске пажње која се поклања одређеним корупцијским аферама постоји опасност од стварања перцепције како је корупција неизбјежна, како у потпуности прожима друштво, те како се против тога ништа не може учинити (Гетош, *et. al.* 2011). Исти аутори даље наводе да је такав фаталистички став врло опасан јер ако млади сматрају да се против корупције не може борити, тада падају у стање апатије и потпуне равнодушности према овоме проблему који се може ријешити искључиво потпуно супротним начином дјеловања, односно информисањем и активним залагањем свих грађана.

Искуством појединих земаља, као и научним проучавањем феномена корупције, постало је јасно да сама репресија није довољна да би се ова појава свела на минималну разину у којој друштво може функционисати (Гетош, *et. al.* 2011). Један од основних начина супротстављању корупцији јесте превенција. Остваривање дугорочних и одрживих резултата у превенцији и борби против корупције неодојиво је везано за образовање и васпитање гдје се јачају моралне вриједности друштва као препрека развијању корупције. Едукација је централни дио превенције корупције. Јасне законске регулативе и добро изграђене институције неће спријечити корупцију уколико грађани активно не захтијевају одговорност од стране власти и институција (Keen, 2000), а што је могуће само кроз едукацијске програме и образовање ученика о етичким вриједностима и корупцији. *Transparency International* у Босни и Херцеговини (2010) наводи да истраживања показују да грађани Босне и Херцеговине, а посебно млађа популација, нису упознати са свим правима које имају као грађани и са начинима са којима се као појединци могу борити против корупције или било којег другог неетичког понашања. Због тога се сматра неопходним едуковати млађу популацију, путем образовног система, о етици и корупцији у смислу да могу препознати такву друштвено негативну појаву, појавне облике, узроке и посљедице. Такође је неопходно да ученици стекну знање о свим правима, законима и другим могућностима које пружа правни систем државе када се суочавају са неетичким ситуацијама или корупцији. Истраживање *Yes* фондације показује да велики број младих људи – 47,1% у Босни и Херцеговини, 43,5% у Црној Гори, 32,7% у Србији, с укупним регионалним просјеком од 21,8% – не зна како пријавити корупцију, што указује на потребу за скретањем пажње на проблем корупције кроз увођење те тематике у школске курикулуме.

Образовање је важно као средство за изградњу осјећаја професионализма, припадности групи, свијести шта корупција заправо јесте и како штети ономе за што се друштво залаже, како се треба борити против ње, и како сваки појединац у тој борби може помоћи. Кључно је схватити да, премда појединачно не могу ријешити проблем крађе и пљачке, убиства и силовања, чланови друштва могу да учине много

у борби против корупције (*Palicarsky, 2011*). Значај антикорупцијског образовања препознају и последњи стратешки оквири за борбу против корупције у Босни и Херцеговини. У Стратегији за борбу против корупције у БиХ (2009-2014) наводи се да је од суштинске важности предузимање циљаних мјера како би се свим јавним службеницима и члановима бх. друштва јасно ставило до знања да корупција није прихватљив начин да се остваре лични интереси и да ће бити драстично кажњавана. Такође и недавно усвојена Стратегија за борбу против корупције у БиХ (2015-2019) изричито наводи да је потребно да надлежне институције за образовање на свим нивоима власти посвете значајну пажњу питањима етике у припреми и извођењу наставних програма. На тај начин би се код младих људи стварао потенцијал за борбу против корупције, кроз интересовање за јавне послове, јачање свијести о општем добру и упознавањем са користима за заједницу које доноси грађански активизам.

ОСНОВНИ ПОЈМОВИ

Интегритет значи потпуност, недјељивост, беспријекорност, поштење. Када се говори о интегритету лица, тада се мисли на понашање, и понајвише на оно што је у позадини тог понашања, на оно што подстиче такво понашање. Имати интегритет значи имати безусловну и непоколебљиву обавезу према властитим моралним вриједностима и дужностима. Имати интегритет значи бити свјестан своје потпуности као људског бића, као и разноликости између других људи. Интегритет укључује и поштење, стварност, обазривост и остале моралне вриједности лица. Интегритет се односи на потпуност лица, прихватање свих присутних и познатих разноликости. Уз моралне вриједности интегритет подразумева и личну компоненту. Интегритет је и рад на личном плану, рад на развијању лица у потпуности. Интегритет је и могућност самоконтроле властитих осјећаја и импулса у тој мјери да не превладају над разумом. Једна од дефиниција је и да је интегритет способност одржавања достојанства, како личног тако и достојанства других људи (Агенција за превенцију корупције и координацију борбе против корупције).

Етика је наука о моралу која истражује смисао и циљеве моралних норми, основне критеријуме за морално вредновање, као и уопште заснованост и извор морала. Етика прије свега припада филозофији, која проучава људско понашање које је прихваћено под одређеним моралним аспектом. Док етичко понашање представља понашање појединца у складу са горе наведеним нормама.

Морал је скуп неписаних правила и обичаја који утврђују међуљудске односе и просуђују шта је добро, а шта зло. Морал је нешто објективно као облик друштвене свијести, систем обичаја, навика, норми. То је захтјев друштва за одређеним понашањем, односно, принципима који одређују како нешто треба да буде.

Одговорност је појам по којем су појединци, организације и агенције одговорни за правилно извршавање својих обавеза и моралних начела.

Подмићивање је тек једно од више корупцијских понашања и често се идентификује са корупцијом (*Uberhofern*, 1999).⁶ Подмићивање (мито) представља нуђење, давање, примање или тражење предности за радњу која је незаконита, неетична или злоупотребљава повјерење.

Примјер: “Давање одређеног износа новца⁷ саобраћајном полицајцу да не санкционише возача који је начинио прекршај”⁸

Злоупотреба службеног положаја представља опште корупцијско понашање гдје јавни службеник користи службу, своја службена овлаштења на незаконити начин и супротно интересима и циљевима

⁶ С тим у вези *Datzer* (2011) наводи да, иако је идентификовање подмићивања и корупције погрешно, треба ипак нагласити и да подмићивање можда ипак најбоље осликава оно што је корупција етимологијски: поквареност, поткупљивост, поступање јавног службеника мотивисано утицајем ван легитимних токова.

⁷ *UNODC* (2011) наводи да просјечна висина мита дата у Босни и Херцеговини износи 220 КМ.

⁸ *UNODC* (2011) наводи да је више од половине грађана који су дали мито, то мито дали медицинским радницима или полицијским службеницима.

јавног добра, а најчешће за свој приватни интерес или интерес другог лица.

Примјер у пракси Врховног суда БиХ 1990. године: *"Окривљени је као стражар искористио свој службени положај да би другом прибавио корист када је од осуђеног који се налазио на издржавању мјере сигурности обавезног лијечења наркомана узео два сата и новац, те пошто је сатове продао, за добијени новац купио медикаменте чије је уношење у затворске просторије забрањено и предао их осуђеном."*

Проневјера је корупцијска активност присвајања новца или друге вриједности од стране лица којем су те вриједности у служби (у оквиру радних задатака), а у намјери да себи или некоме другом прибави незакониту корист.

Примјер: *"Службеник Централне банке осумњичен је да је злоупотребом положаја референта за готовинске трансакције у Одјељењу за трезорске послове у Централној банци БиХ и трезору у три наврата у периоду од 2012. до 2014. године проневјерио 600.000 конвертибилних марака (300.000 еура), у новчаницама у апоенима од 200 КМ."*

Непотизам представља облик фаворизовања познаника или сродника од стране неког службеног лица злоупотребом својих моћи и овласти, и то најчешће како би се истим осигурало запослење или нека друга незаслужена услуга.

Превара јесте чин када јавни службеник користећи своја овлаштења намјерно обмањује некога, а како би се остварила незаконита материјална или каква друга корист.

Примјер: *"Када јавни службеник поднесе на наплату лажне налоге за службена путовања и приложи лажне рачуне о хотелским услугама, па му буде извршена исплата износа који је навео."*

Изнуда представља незаконито и намјерно добијање одређене користи од стране јавног службеника, од другог физичког или правног

лица на начин да се на то лице врши нелегалан притисак у облику застрашивања са намјером да се лице присили на давање одређене користи.

Примјер: *“Захтијевање од стране студента да донесе новац, под пријетњом да иначе неће положити одређени испит.”*

Сукоб интереса настаје када је лице, запослено у јавном сектору или званичник, под утицајем личних околности док обавља свој посао и доноси одлуке. На тај начин доноси одлуке из погрешних разлога.

Примјер: *“Директор школе за набавку нових прозора у школи ангажује фирму чији је власник његов брат.”*

ЦИЉЕВИ ОБРАЗОВАЊА ИЗ ОБЛАСТИ ЕТИКЕ И АНТИКОРУПЦИЈЕ

Основна сврха антикорупцијског образовања у образовном циклусу је код ученика изградити систем вриједности и развити вјештине потребне за однос према корупцији какав је примјерен демократском друштву, тј. васпитати лице које је свјесно опасности корупције на свим нивоима, које ће бити способно уочити појаву корупције те је спремно предузети кораке на њеном уклањању. Специфични циљеви образовања су вишеструки, док су неки од најважнијих сљедећи:

- **Првенствени циљ часова из етике и антикорупцијске едукације треба да буде усвајање знања о самом појму корупције, узроцима, појавним облицима и посљедицама корупције.** Узимајући у обзир да су дефиниције и појмови корупције постављени веома апстрактно, у литератури која се бави антикорупцијским образовањем наводи се као смислено да се представи примјер корупцијског понашања (студија случаја) у којима ће се представити стварне жртве. Конкретним примјером ће ученици имати

представу шта је то, између осталог, корупција, шта је проузроковало корупцију, које су негативне појаве корупције и др.⁹

- **Упознати ученике са степеном раширености појаве корупције у босанскохерцеговачком друштву и локалној средини.** За ученике се сматра изузетно корисним да стекну знања колико је корупција присутна у нашем друштву, са циљем афирмације да активније учествују у антикорупцијским активностима.
- **Упознати ученике са законским и подзаконским оквиром борбе против корупције.** Сматра се битним да се ученици упознају и са међународним, законским и другим регулативним оквирима који третирају корупцију узимајући у обзир да такав концепт буде у што већој мјери прилагођен циљној популацији, односно дјечи. Намјера упознавања ученика са оваквим прописима јесте што се на тај начин додатно упознају са значајем антикорупцијског дјеловања и погубности саме корупције.
- **Освијестити важност етичког понашања појединца.** Један од основних циљева јесте да ученици спознају у којем је омјеру неетичко понашање повезано са корупцијом, попут преписивања у школи. Едуковати ученике да критички мисле о себи и друштву око себе.
- **Едукација о начинима на које се може супротставити корупцији и могућностима које пружа правни систем у ситуацијама када се ученици евентуално сусретну са спорним ситуацијама.** Едуковати ученике о начинима на које се могу одупријети корупцијским и неетичким ситуацијама, као и на који начин се могу проактивно укључити у борбу против корупције.

---

⁹ Keen (2000) наводи примјер младе мајке у Бугарској којој је при порођању преминуло дијете зато што није имала новца да плати мито гинекологу.

Циљеви и задаци; Очекивани резултат/образовни исходи; Процес и садржај

а) Учити

Курикулум је заснован на дидактичко-методичким елементима који налажу учење да етичко понашање није стратегија коју можемо користити данас и сутра одбацити, већ да је то усађивање позитивних ставова умјесто негативних који често доминирају у нама. Етично се понашати значи дозволити да у нама доминирају поштовање, разумијевање, захвалност, суосјећање и брига за друге, а не егоцентрични, себични, похлепни ставови пуни предрасуда, сумњичавости или агресивности. Дакле, учење о изградњи властитог интегритета заснованог на моралним принципима почетак је учења о одговорном понашању које осуђује, искључује и покушава да искоријени све-присутне друштвене појаве: подмићивање, злоупотребу службеног положаја, проневјеру, непотизам, превару, изнуду и сукоб интереса. Како се у одређеним ситуацијама неетично понашање прихвата као “нормално”, што је често невидљиво, нужно је учити о начинима откривања и превазилажења таквих стереотипа и предрасуда. Учење о разликовању етичног од неетичног омогућава развој вјештина које помажу у суочавању с проблемима и спречавању доношења одлука које нам могу шкодити. Стога је неопходно усвојити да оно што мислимо о другима укључује добро или лоше понашање према њима. Критичко мишљење кроз приступ “обути туђе ципеле” олакшава стварање здравог амбијента за учење и заједнички живот.

б) Ученик

Ученик у одгојно-образовном процесу разумије појмове: морал, етика, интегритет, корупција, подмићивање, злоупотреба службеног положаја, проневјера, непотизам, превара, изнуда и сукоб интереса и појавне облике етичног и антикорупцијског дјеловања. Такође, ученик разумије и прихвата важност спознаје значаја познавања неетичног и корупцијског понашања као проблема у свим земљама свијета, те

разумије основне узроке таквог понашања. Развија свијест о потреби властитог одрастања у складу са етичким и антикорупцијским постулатима; стиче знања о облицима корупцијског понашања; зна разликовати етично и неетично, коруптивно и антикоруптивно; проводи активности којима извршава своје обавезе с циљем препознавања неетичног и корупцијског дјеловања; препознаје посљедице неетичног и корупцијског понашања; учи како на ТВ-у, у породици, на улици и у школи треба промовисати етичност и антикорумпираност; разумије да се корупција кажњава и да има алтернативу; упознаје начине одупирања неетичном и корупцијском понашању; зна којим институцијама и установама се може обратити за помоћ итд.

Вриједности, ставови, понашање

Проведбом курикулума у наставном процесу долази до: развијања свијести о значају учења о моралу, етици, интегритету, корупцији, подмићивању, злоупотреби службеног положаја, проневијери, непотизму, превари, изнуди и сукобу интереса. Такође, фокус је стављен на развој етичног и антикорупцијског промишљања и понашању са посебним истицањем посљедица неетичног и корупцијског дјеловања у бх. друштву. Осим тога долази до развијања свијести о политичком и друштвеном контексту развоја ових девијантних појава; изграђивања става о значају сузбијања и укидања коруптивних појава у друштву; изграђивања властитог става; давања аргумената; анализирања ситуације, идентификовања проблема, постављања питања, предлагања рјешења и доношења одлука, вредновања својих и размишљања других, отварања простора за промјену властитог мишљења, тражења, издвајања, анализирања, евалуирања информација из различитих извора, укључивања у социјалне, економске, културолошке проблеме и у складу с њима доношење одлука, познавања својих карактеристика и потенцијала као и других ученика, прихватања рада у групи, препознавања и уважавања способности других, промовисања и уважавања способности других, промовисања и прихватања чињенице да је чување заједничких вриједности нешто што помаже да би живот сваког појединца био бољи, анализирања начина када нас стереотипи воде ка некоректном понашању, прихватања посље-

дица свог понашања, планирања и изналажења рјешења за одређене ситуације, конструктивног рјешавања проблема, препознавања и усмјеравања властитих емоција, препознавања одређених ситуација у којима на испиту могу бити етичан и антикоруптиван приступ, изражавања могућности и посљедица реаговања или нереаговања како би правилно одговорио одређеним ситуацијама, учења складног комуницирања са другима помоћу позитивних комуникацијских вјештина, вјеровања другима, исказивања различитих погледа на живот итд.

АКТИВНОСТИ

Активности ученика

Као централна фигура у одгојно-образовном процесу, ученик: учествује у активностима у разреду; упознаје се с вриједностима, позитивним и негативним посљедицама понашања; упознаје се с примјереним реаговањем у односу на животне изазове на пољу корупције и неетичног понашања; путем информисања о актуелним збивањима анализира значај благовремене информисаности и потребе за оспособљавањем у самосталном проналажењу информација; прикупља информације о важности развијања вјештина као заштити од неетичких и корупцијских облика понашања и изграђивање властитог става; развија самоконтролу, примјерене начине понашања, позитивне начине размишљања и позитивне комуникацијских вјештина; развија негативан став према предрасудама и митовима о неетичном и корупцијском понашању; изводи закључке о важности личне самопроцјене у свакодневном животу; упознаје се са важношћу стицања вјештина за анализу и структурирање свог понашања; уочава и истиче предност етичног понашања; доноси закључке о важности прихватања другачијег мишљења; кроз позитивне примјере из свакодневног живота афирмиша вриједности етичног и антикорупцијског понашања; на основу стеченог знања из ове области схвата значај властитог доприноса у промовисању вриједности етичног и антикорупцијског понашања; процјењује вриједност добијених информација и развија

критички став о неетичном понашању и корупцијским методама и поступцима итд.

Активности наставника

Наставник заједно са ученицима припрема учионицу за рад и одређује јасне циљеве, организује активности у пару или у групи; припрема и анализира релевантне информације о етици и антикорупцији; објашњава нове појмове; формулише јасна питања; подстиче ученике да сами дођу до закључка да је корупција евидентна у друштву и да треба својим јасним ставовима утицати на превазилажење те појаве; води расправу са ученицима о актуелним проблемима у друштву изазваним неетичним понашањем и корупцијом о којима су ученици информисани путем медија или на неки други начин; указује на различитост појавних облика неетичног и корупцијског дјеловања: подмићивање, злоупотреба службеног положаја, проневијера, непотизам, превара, изнуда и сукоб интереса. Наставник наводи ученике да долазе до квалитетних закључака о важности превенције таквих девијантних понашања; подстиче позитивне примјере из праксе; припрема активности провјере знања ученика; организује активности учења на часу; подстиче ученике на важност изграђивања критичког става о питању етике и антикорупције; процјењује доживљај етичких ставова и принципа ученика, те антикорупцијских понашања; посматра реакције када се говори о моралу и корупцији; помаже ученицима да разликују етично од неетичног и коруптивно од антикоруптивног; пита их шта могу бити посљедице ако се неетична и корупцијска понашања усвоје као “нормална”; хвали и стимулише моралност и антикорупцијске поступке, поштивање правила, наглашавајући важност моралних поступака и ставова; организује ученике да напишу правила заједничког живота која ће бити базирана на постулатима етике и антикорупције, те да их ставе на зид учионице како би их сви и у сваком тренутку могли видјети; записује одговоре ученика уз вредновање понуђених одговора; процјењује могу ли примјенити стечена знања у својим учионицама гдје се често дешавају конфликтне ситуације; испитује специфична знања својих ученика, њихове доживљаје појмова етика и антикорупција, вјештине самоконтроле, рјешавања

проблема и спремност за прихватање подршке других; процјењује коментаре ученика, тј. да ли су усмјерени на другог, а посљедице су њиховог размишљања; омогућава ученицима да се замјеном улога накратко нађу у туђој кожи; помаже им да разбију стереотипе; испитује најчешће предрасуде о корупцији итд.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Неки од кључних резултата који се прижељкују да буду остварени путем антикорупцијског образовања и образовања из области етике, јесте да ученици након едукације буду у могућности да:

- знају одредити појам корупције
- препознају разлику између јавног и приватног интереса
- разликују различите облике корупције
- уоче посљедице корупције на друштво и јавни сектор
- препознају утицај корупције на појединца, друштво, политику, околиш и сл.
- освијесте важност борбе против корупције на индивидуалном нивоу и нивоу цијелог друштва
- знају законодавни оквир и тијела за борбу против корупције
- освијесте да је давање предности рођаку или пријатељу незаконито
- буду свјесни да је сваки чин са сврхом личне користи или штете другоме незаконит
- буду свјесни да је присвајање туђег (незаслуженог) незаконито и сл.

САДРЖАЈИ/ТЕМЕ КОЈЕ ТРЕБА ОБУХВАТИТИ ОБРАЗОВАЊЕМ

Садржаји који се обухватају едукацијом требају се организовати кроз три основна правца:

1. Препознавање свакодневних стварних догађаја који могу представљати неетично понашање или корупцију;
2. Начине на које се ученици могу одупријети учешћу у корупцијским активностима; и
3. Начине на које се појединац може активирати и укључити у борбу против корупције.

Пријатељство и корупција: Због специфичне перцепције појма пријатељства и његовог схватања као једне од најважнијих улога у животу ученика, смисленим се препоставља да се тема подмићивања и пријатељства разради кроз дио наставне цјелине. Кроз интерактиван приступ рада с ученицима постављајући пред њих моралне дилеме између правог пријатељства и подмићивања.

Теме

- а) **Помоћ при задаћу:** Твој пријатељ због одласка на тренинг кошарке нема времена да уради задаћу, моли тебе да му урадиш задаћу а заузврат ће ти поклонити нови *CD*. Шта урадити?
- б) **Пријатељева тајна:** Твој пријатељ је случајно разбио школски прозор, док су друго дијете окривили и смањили му владање. Шта урадити?
- в) **Пријатељство на испиту:** Пријатељица те савјетује да лажеш за њу да је болесна, иако ти је рекла да је отишла код родице. Шта урадити?

Одговорност и корупција: Проблем пасивног прихватања корупције као појаве је јако изражен у друштвима гдје влада висока стопа корупције, гдје се треба ученицима скренути пажња колико је сваки

појединац одговоран за стање у друштву. Потребно је представити ученицима како се све започињу неетичка понашања, пасивно посматрање таквих ситуација, начини на које се могу супротставити таквим праксама, активно залагање против пракси, бенефити које добију ученици и друштво уколико се активно супротстављају таквим праксама.

Теме

- а) **Поклоњена оцјена:** Ученик је из контролног рада добио три, што му је покварило просјек оцјена. Моли наставника да му поклони 5, наставник се сажали и поклони му 5. Да ли је то исправно? Шта ћеш да урадиш?
- б) **Продаја контролних питања:** Колегица из разреда је пронашла питања за контролни рад и продаје их. Шта ћеш да урадиш?
- в) **Вишак кusura:** Приликом куповине сока у школској кантини радница ти је вратила више кusura него што је требала. Шта ћеш да урадиш?

Људска права и корупција: Као што је већ у уводном дијелу наведено неопходно је ученике едуковати колико корупција и неетичко понашање могу нарушавати основна људска права, посебно најугроженијих категорија становништва. Веома је важно приликом овог садржаја приказати примјере стварних жртава корупције, како би се ученици освијестили о посљедицама корупције.

Теме

- а) **Право на живот и здравље:** Млада жена која се требала породити није била примљена у болницу зато што није имала новца да плати мито љекару. Након тога је дошло до компликација и изгубила је дијете а она је у тешком здравственом стању (ускраћено право на живот и здравље). Дискутовати са ученицима.
- б) **Право на образовање:** Ученик се није могао уписати у средњу школу коју је хтио јер није имао новца да подмити директора школе, иако је испуњавао све услове. Дискусија.

Криминално понашање и корупција: Неопходно је схватити колико је само криминално понашање штетно за друштво у цјелини, те се сматра неопходним и старијим разредима основне школе указати на такво негативно понашање.

Теме

- а) **Украдени новац:** Ученик који је скупљао новац за шкоски излет отуђио га је како би купио себи нови мобител. Дискутовати са ученицима.
- б) **Украдени новац:** Ученик који је скупљао новац за шкоски излет отуђио га је како би купио болесном родитељу лијекове. Дискутовати са ученицима.

Борба против корупције: Као што је наведено у истраживањима Yes фондације велики број младих у Босни и Херцеговини не зна како пријавити корупцију, те се веома значајним сматра у образовним процесима едуковати ученике како да пријаве корупцију.

Теме

- а) **Пријављивање корупције:** Веома је значајно да млади, ако сазнају за неки облик корупције, буду едуковани како и гдје је пријавити. Теоретска предавања и посјета институцијама (полиција, тужилаштва, НВО-и и сл.)
- б) **Анализа успјешних прича:** Ученицима презентовати случајеве позитивних примјера у којима су појединац и друштво побиједили корупцију и бенефите за друштво. Ово се сматра значајним како би се млади људи охрабрили и едуковали о антикорупцијској борби. Анализа успјешних прича из Босне и Херцеговине и из других земаља.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКЕ НАПОМЕНЕ

Понуђени садржаји промовисања етике и антикорупције требају про-излазити из савремених психолошко-педагошких теорија и сазнања о процесу учења и требају бити усмјерени ка ученицима. На овим се полазиштима заснивају и дидактичка упутства.

Неопходно је успоставити позитивне емотивне односе и атмосферу узајамног повјерења и разумијевања између ученика и наставника, јер тај афективни потенцијал представља предуслов за несметани развој когнитивних способности у процесу учења. Треба истаћи посебан значај мотивације, као и пажљивог избора наставних садржаја усклађених са спознајним свијетом дјетета и његовим доживљајима и узрастом. Активности требају имати за циљ учење вјештина без притиска и страха од незнања, уз пуну слободу невербалног и вербалног изражавања. Средства, начини и поступци којима наставник може да помогне ученицима да јачају животне компетенције – заједнички живот – разнолики су.

Препоручују се:

- динамичност и креативност
- фаворизовање интерактивног и групног рада
- подстицање иницијативе ученика
- обогаћивање наставе елементима игре, ритма и драматизације
- уношење цивилизацијских и интеркултуролошких елемената
- употреба савремених техничких средстава
- стално охрабривање и подстицање ученика на самостално учење
- контрола ситуације и сл.

Наведени елементи могу да се реализују кроз велики број активности – дијалог, анализа случаја, развијање повјерења, вјежбе опуштања, ликовни/музички изражај и сл.

Треба поновити и да у овој фази ученици свјесно стичу когнитивне способности развијањем вјештина слушања, говора.

Мада комуникативни приступ у настави подразумејева усклађеност и осталих вјештина, значајну пажњу треба посветити развијању вјештине говора. Она је кључна за позитивну комуникацију и изражавање властитог мишљења. За успјешно развијање ове вјештине потребни су: пажљива припрема, избор и прилагођеност теме, прецизна упутства, оптималан период за размишљање и припремање, нуђење потребних ријечи и израза и сл. Пожељно је да у овим активностима учествује што више ученика. Препоручује се рад у паровима или у мањим групама како би се сви укључили. Током активности усменог изражавања ученике не треба прекидати нити исправљати, већ им након тога, уз похвалу за активно учешће, на прикладан начин указати на грешке.

Дидактичке стратегије као скуп вјештина које модификује наставник са јасним педагошким ставом остављају му отворене могућности да угради властити стил и осјетљивост за актуелне проблеме са својим ученицима. Својом пажњом, посматрањем и реакцијом, као и емпатијом према животним проблемима ученика, наставник заокружује дидактичке стратегије на јединствен начин.

Наставник креира заштитни амбијент, позитивну климу у разреду, планира, усмјерава одређена понашања у учионици, промовише позитивне вриједности, дизајнира дидактичке ситуације помоћу којих ће анимирати све ученике, уважавајући ритам сваког појединца и начине учења, препознаје њихове начине комуницирања и рјешавање проблема.

Садржај и процес учења, а посебно резултати учења, условљени су начином усвајања знања према могућностима сваког дјетета. Помоћ наставника у успјешном савладавању предвиђених садржаја и усвајању одговарајућих знања, развијању вјештина и способности доприноси изградњи њихових ставова и понашања. Ученици треба да уважавају способности сваког члана у групи. У стицању знања требају користити све релевантне изворе информација уз помоћ и подршку родитеља.

Наставне цјелине у које се може укључити садржај из области етике и антикорупције

Наставу из области етике и антикорупције могу да реализују наставници са завршеним наставничким факултетима свих усмјерења, те сви наставници и стручни сарадници који су укључени у одгојно-образовни рад на нивоу школе.

Предложене теме ће се реализовати првенствено на часовима одјељенске заједнице, односно наставних предмета попут С/Б/Х језика и књижевности, Историје, Демократије и људских права, Ликовне културе, Вјеронауке и сл., као и током других видова ваннаставних активности ученика.

Пожељно је одређене теме реализовати и на сједници наставничког вијећа школе, у оквиру стручног усавршавања наставника путем стручних органа школе, стручних актива на нивоу општина и шире.

На родитељским састанцима је такође могуће, у складу с интересовањем родитеља и актуелном ситуацијом у одјељењу, реализовање одређених тема у оквиру курикулума Етика и антикорупција.

Ваннаставне активности

Провођење ваннаставних активности је могуће у свим секцијама друштвеног карактера које се проводе у основном образовању.

ПРИРУЧНИК

ЗА НАСТАВНИКЕ

НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА: СТОП КОРУПЦИЈИ

Тема: Дефиниција корупције: Различити типови коруптивног понашања. Узроци и посљедице.

Задаци

Препознати важност постојања правила за заједнички живот и поштовање истих. Идентификовати случајеве у којима се не поштују правила и указати на позицију и осјећања лица која у таквим ситуацијама губе.

Образовни циљеви часа

- Упознавање ученика са појмом корупцијског понашања
- Упознавање ученика са врстама корупцијског понашања
- Упознавање ученика са позицијом починиоца корупцијске радње и онога ко трпи посљедице таквог понашања
- Подсјетити ученике на кључне елементе по којима препознајемо корупцију и неетично понашање.

Одгојни циљеви часа

- Развијање потребе за понашањем у складу с друштвеним нормама
- Развијање осјећаја праведности и правилног понашања када се нађу у ситуацији која је неетичног карактера
- Развијање осјећаја припадности групи и колективу – одјељењу
- Указивање на негативне посљедице свих облика насиља.

Функционални циљеви часа

- Развијање критичког мишљења у односу на адекватне (пожељне) облике понашања
- Развијање способности уочавања и посматрања негативних страна корупцијског понашања
- Спречавање корупције као начина постизања циља
- Освијестити понашање којим извршавају своје обавезе.

Очекивани резултати

Одбацавање корупције и неетичног понашања као начина за рјешавање проблема. Јасна порука “Стоп корупцији” и отворени разговор са одраслима.

Уводни дио

Корупцију чине они облици понашања чији је циљ, између осталог, контрола над другим лицима зарад властите користи. Корупција је неприхватљиво понашање јер разара личност појединца, ремети међуљудске односе, развија страх, ствара незадовољство, узнемирава, унесређује... У одређеним ситуацијама коруптивно понашање се прихвата као “нормално”, зато је често невидљиво. Не придаје се важност када, мислећи да чинимо услугу пријатељу, урадимо задаћу умјесто њега или скријемо неки његов пропуст, односно подржимо изречену неистину. Превенција корупцијског понашања захтијева креирање једног сигурног амбијента у школи у којем ће се поштовати норме и уважавати сви. Врло је важно да ученици јасно знају норме понашања. Лица које зарад властите користи наведу на криво понашање друге не могу очекивати поштовање и уважавање. Они који помогну таквом лицу, могу због учињеног бити нерасположени, потиштени, незадовољни, узнемирени, али најчешће никоме не говоре шта им се дешава.

Корупцијско понашање се храни шутњом свих: оних који га проводе, оних који га трпе и оних који га виде а не реагују и не спречавају.

Познато је да је једини начин заустављања наведених типова понашања међу вршњацима – препознавање поступака и осјећања, те заједнички (отворени) разговор о ономе што се дешава. Важно је тражити узроке који су довели до таквог понашања, јер бавећи се само посљедицама, не рјешавамо проблем. Ако говоримо о узроцима, отварамо могућност и олакшавамо некоме да нам помогне као и да нам помогне у размишљањима о начинима спречавања корупцијског понашања. Ако се о поступцима отворено разговара и ако су поруке јасне и препознате, они који се недолично понашају и не поштују другога, морају престати с тим или објаснити зашто то раде.

Шутња даје моћ онима који нас искориштавају. Шутњом не помажемо особи која трпи посљедице почињеног, тако постајемо саучесници, а сутра можда и искориштени у ланцу корупцијског понашања.

Свако има право да буде поштован и дужан је да поштује друге.

Главни дио

Предложене активности:

- Ученицима поставити питање зашто су неопходна правила за заједнички живот без насиља. Важно их је подсјетити да, уколико постоје заједнички договори, они морају бити поштовани када су у питању права али и обавезе. Када ученици разумију да правила служе како би се контролисала одређена понашања, да ће само на тај начин права свих бити поштована, прихватају да је то амбијент у којем могу да се осјећају сигурно и заштићено. Ученицима се мора објаснити да је важно поштовати свакога.
- Упознати их са врстама корупцијског понашања и дефинисати свако од њих:

Подмићивање (мито) представља нуђење, давање, примање или тражење предности за радњу која је незаконита, неетична или злоупотребљава повјерење.

Примјер “Давање одређеног износа новца саобраћајном полицији да не санкционише возача који је начинио прекршај”

Злоупотреба службеног положаја представља опште корупцијско понашање гдје јавни службеник користи службу, своја службена овлаштења на незаконити начин и супротно интересима и циљевима јавног добра, а најчешће за свој приватни интерес или интерес другог лица.

Примјер у пракси Врховног суда БиХ 1990. године: *“Окривљени је као стражар искористио свој службени положај да би другом прибавио корист када је од осуђеног који се налазио на издржавању мјере сигурности обавезног лијечења наркомана узео два сата и новац, те*

пошто је сатове продао, за добијени новац купио лекове чије је уношење у затворске просторије забрањено и предао их осуђеном.“

Проневијера је корупцијска активност присвајања новца или друге вриједности од стране лица коме су те вриједности у служби (у оквиру радних задатака), а у намјери да себи или некоме другоме прибави незакониту корист.

Примјер: *“Службеник Централне банке осумњичен је да је злоупотребом положаја референта за готовинске трансакције у Одјељењу за трезорске послове у Централној банци БиХ и трезору у три наврата у периоду од 2012. до 2014. године проневијерио 600.000 конвертибилних марака (300.000 еура), у новчаницама у апоенима од 200 КМ.“*

Непотизам представља облик фаворизовања познаника или сродника од стране неког службеног лица злоупотребом својих моћи и овласти, и то најчешће како би се истим осигурало запослење или нека друга назаслужена услуга.

Превара јесте чин када јавни службеник, користећи своја овлаштења, намјерно обмањује некога, а како би се остварила незаконита материјална или каква друга корист.

Примјер: *“Када јавни службеник поднесе на наплату лажне налоге за службена путовања и приложи лажне рачуне о хотелским услугама, па му буде извршена исплата износа који је навео.“*

Изнуда представља незаконито и намјерно добијање одређене користи од стране јавног службеника, од другог физичког или правног лица на начин да се на то лице врши нелегалан притисак у облику застрашивања са намјером да се лице присили на давање одређене користи.

Примјер: *“Захтијевање од стране студента да донесе новац, под пријетњом да иначе неће положити одређени испит.“*

Сукоб интереса настаје када је лице, запослено у јавном сектору или званичник, под утицајем личних околности док обавља свој посао и доноси одлуке. На тај начин доноси одлуке из погрешних разлога.

Примјер: *“Директор школе за набавку нових прозора у школи ангажује фирму чији је власник његов брат.”*

Подијелити ученике у три групе и проблематизовати понуђене примјере неетичног понашања. Усмјерити их да препознају узроке и посљедице таквог дјеловања.

- ПРВА ГРУПА: **Помоћ при задаћи** – Твој пријатељ због одласка на тренинг кошарке нема времена урадити задаћу, моли тебе да му урадиш задаћу, а заузврат ће ти поклонити нови *CD*. Шта урадити?
- ДРУГА ГРУПА: **Пријатељева тајна** – Твој пријатељ је случајно разбио школски прозор, док су друго дијете окривили и смањили му владање. Шта урадити?
- ТРЕЋА ГРУПА: **Пријатељство на испиту** – Пријатељица те савјетује да лажеш за њу да је болесна, иако ти је рекла да је отишла код родице. Шта урадити?

Проблем пасивног прихватања корупције као појаве је јако изражен у друштвима гдје влада висока стопа корупције, гдје се треба ученицима скренути пажњу колико је сваки појединац одговоран за стање у друштву. Потребно је предочити ученицима како се све започињу неетична понашања, пасивно посматрање таквих ситуација, начини на које се могу супротставити таквим праксама, активно залагање против пракси, бенефити које добију ученици и друштво уколико се активно супротстављају таквим праксама.

Завршни дио

Подсјетити ученике на права и обавезе, позвати их да нацртају стрип или напишу есеј о важности поштовања другог како би научили да се одговорно понашају према себи.

Поставити питања:

- Да ли си некада био у ситуацији сличној онима које смо тумачили на часу?
- Како си се осјећао у тој ситуацији?
- На који начин можемо постићи да нас неко поштује? (Досљедност у понашању, поштовање усвојених облика понашања, уважавање других и сл.)

Активност наставника:

- Да посматра реакције ученика када се говори о корупцијским облицима понашања, пита их шта се може десити ако их усвоје
- Похвали и стимулише етична понашања и поштовање правила
- Замоли ученике да напишу правила заједничког живота, ставе их на зид учионице како би их сви могли видјети.

Ваннаставна активност

Ученици су нацртали стрип или написали есеј о важности поштовања другог, те је уприличена изложба и организовано јавно читање ученичких радова, а првопласирани радови ће бити објављени у школским новинама и на веб порталу школе.

Препоруке за наставнике

Увођење курикулума захтијева прекретницу и основу за темељиту промјену метода рада, поимања улоге ученика и наставног особља у наставном процесу, а чија је срж у промјени одгојне парадигме: тежиште није на ономе што наставник мисли да је добро, већ на ономе што ученик треба спознати. Наставном особљу су дате упуте: шта треба подучавати (која подручја, области), зашто треба подучавати (који су циљеви и концепти), како треба подучавати (користећи различите методе и облике прилагођене потребама и интересима ученика) и када треба подучавати (развојна примјереност узрастима, циклусима).

Курикулум садржи аргументацију улоге и значаја учења о етичном и антикорупцијском дјеловању, циљеве, очекиване исходе учења, теме, стратегије учења и наставе (дидактичко-методичке упуте) и смјернице за праћење и евалуацију. Дакле, овај је курикулум окренут ка задовољавању одгојно-образовних потреба сваког ученика.

ПРИМЈЕРИ НАСТАВНИХ ЈЕДИНИЦА

НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА БР. 1: КО НЕ ЗНА НИШТА О КОРУПЦИЈИ – ГУБИТНИК ЈЕ!

Тема: Корупција и видови њене појавности. Узроци и посљедице.

Задаци

Указати на важност и вриједност постојања правила у свакодневним животним ситуацијама као и поштовање истих. Идентификовати случајеве у којима се не поштују правила и указати на позицију и осјећања лица која у таквим ситуацијама губе.

Образовни циљеви часа:

- Упознавање ученика са појмом и врстама коруптивног понашања;
- Упознавање ученика са позицијом онога ко је починилац коруптивне радње и онога ко трпи посљедице таквог понашања;
- Подсјећање ученика на кључне елементе по којима препознајемо корупцију и неетично понашање.

Одгојни циљеви часа:

- Развијање потребе за понашањем у складу с друштвеним нормама;
- Развијање осјећаја праведности и правилног понашања када се нађу у ситуацији која је неетичног карактера;
- Указивање на негативне посљедице свих облика коруптивног и неетичног понашања.

Функционални циљеви часа:

- Развијање критичког мишљења у односу на адекватне (пожељне) облике понашања;
- Развијање способности уочавања и посматрања негативних страна коруптивног понашања;
- Спречавање корупције као начина постизања циља.

Очекивани резултати:

Отворени разговор са вршњацима и одраслима о темама у вези са корупцијом. Препознавање ситуација и околности које могу навести на коруптивно и неетично понашање. Одбацавање корупције и неетичног понашања као начина за рјешавање проблема.

Уводни дио

Корупција је неприхватљиво понашање јер разара личност појединца, ремети међуљудске односе, развија страх, ствара незадовољство, узнемирава, унесређује... Превенција коруптивног понашања захтијева креирање једног безбиједног амбијента у школи у којем ће се поштовати норме и уважавати сви. Врло је важно да ученици јасно знају норме понашања.

Наставник на табли напише ријеч корупција и замоли ученике да, по принципу олује мозга/идеја, кажу све што им падне на памет када чују ријеч корупција. Све асоцијације записује на таблу. Када ученици заврше, прочита све асоцијације и замоли ученике да коментаришу разноликост асоцијација. На крају, по могућности, изводи заједнички садржалац изречених асоцијација.

Главни дио

Корупција и различити видови њене појавности свеprisутни су у савременом друштву. Ниједна друштвена заједница, на жалост, није поштеђена ове пошасте. Једини начин да се сузбије њено инфективно дјеловање је учење о начинима који ће је сузбити, искоријенити и замијенити примјерним и друштвено корисним облицима понашања (притом се мисли и на појединца и на друштво у глобалу), јер она подрива основе на којима би требала да почива здрава друштвена заједница.

Предложене активности:

- Наставник ће ученицима који су подијељени у групе да подијели наставне листиће на којима су записане различите дефиниције корупције. Ученици треба да прочитају све дефиниције и изаберу једну која им се чини најбољом, најпрецизнијом или најприхватљивијом. Након појашњења разлога одабира

одређене дефиниције, ученици требају да осмисле причу кроз коју би некоме ко никада није чуо за корупцију (на примјер, ван-земаљац) објаснили наведени појам.

НАСТАВНИ ЛИСТИЋ:

- Корупција је друштвено негативна активност која у свим друштвима и културама представља нешто што је непоштено, незаконито и неморално.
- Корупција је у моралном смислу одступање од одређених нормативних очекивања друштва.
- Корупција представља кршење правне норме.
- Корупција је свака злоупотреба повјереног положаја ради остваривања личне користи.
- Корупција означава сваку злоупотребу моћи повјерене јавном службенику или лицу на политичком положају која може да доведе до приватне користи.
- Свака група презентује разлоге одабира одређене дефиниције и прича причу о корупцији. Слиједи дискусија и закључци о изреченим ставовима.

Завршни дио

Како је најбоље учити на примјерима стварних ситуација, препоручљиво је да наставник замоли ученике да подијеле са осталима из одјељења властита или искуства из окружења која се могу номинovati као коруптивна и неетична, те понуди друштвено прихватљиве могућности реаговања у тим ситуацијама које би имале позитивне исходе.

Олуја мозга/идеја:

Психолошко-педагошка техника која се користи како би се увидјели ставови, мишљења и предзнања о датој тематској области. Примјењује се најчешће по принципу асоцијација.

Евалуација:

Наставник на табли нацрта три емотикона која описују задовољно, равнодушно и незадовољно лице. Онда замоли сваког ученика да

устане и у зависности од тога колико је задовољан часом стави плус испод емотикона који описује његово задовољство протеклим часом те да појасни своју оцјену.

Активност наставника:

Процјењује могу ли ученици примијенити стечена знања у ширем друштвеном окружењу гдје се често дешавају коруптивне и неетичне радње, те тако избјећи ситуације које би их евентуално увеле у тај зачарани круг.

НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА БР. 2: РЕЦИ: "НЕ КОРУПЦИЈИ!"

Тема: Различити типови коруптивног понашања. Узроци и посљедице.

Задаци

Препознати важност постојања правила за заједнички живот и поштовање истих. Идентификовати случајеве у којима се не поштују правила и указати на позицију и осјећања особа које у таквим ситуацијама губе.

Образовни циљеви часа:

- Упознавање ученика са појмом коруптивног понашања;
- Упознавање ученика са врстама коруптивног понашања;
- Упознавање ученика са позицијом онога ко је починилац коруптивне радње и онога ко трпи посљедице таквог понашања;
- Подсјећање ученика на кључне елементе по којима препознајемо корупцију и неетично понашање.

Одгојни циљеви часа:

- Развијање потребе за понашањем у складу с друштвеним нормама;
- Развијање осјећаја праведности и правилног понашања када се нађу у ситуацији која је неетичног карактера;
- Развијање осјећаја припадности групи и колективу – одјељењу;
- Указивање на негативне посљедице свих облика насиља.

Функционални циљеви часа:

- Развијање критичког мишљења у односу на адекватне (пожељне) облике понашања;
- Развијање способности уочавања и посматрања негативних страна коруптивног понашања;
- Спречавање корупције као начина постизања циља;
- Освјешћивање понашања којим извршавају своје обавезе.

Очекивани резултати:

Одбацавање корупције и неетичног понашања као начина за рјешавање проблема. Јасна порука “Стоп корупцији” и отворени разговор са одраслима.

Уводни дио

Корупцију чине они облици понашања који, између осталог, имају за циљ контролу над другим лицима зарад властите користи. Корупција је неприхватљиво понашање јер разара личност појединца, ремети међуљудске односе, развија страх, ствара незадовољство, узнемирава, унесређује... У одређеним ситуацијама коруптивно понашање се прихвата као “нормално”, зато је често невидљиво. Не придаје се важност када, мислећи да чинимо услугу пријатељу, урадимо задаћу умјесто њега или скријемо неки његов пропуст, односно подржимо изречену неистину. Превенција коруптивног понашања захтијева креирање једног безбједног амбијента у школи у којем ће се поштовати норме и уважавати сви. Врло је важно да ученици јасно знају норме понашања. Лица која зарад властите користи наведу на криво понашање друге не могу очекивати поштовање и уважавање. Они који помогну таквом лицу, могу због учињеног бити нерасположени, потиштени, незадовољни, узнемирени, али најчешће никоме не говоре шта им се дешава.

Коруптивно понашање се храни шутњом свих: оних који га проводе, оних који га трпе и оних који га виде, а не реагују и не спречавају.

Познато је да је једини начин заустављања наведених типова понашања међу вршњацима – препознавање поступака и осјећања, те

заједнички (отворени) разговор о ономе што се дешава. Важно је тражити узроке који су довели до таквог понашања јер бавећи се само посљедицама не рјешавамо проблем. Ако говоримо о узроцима, отварамо могућност и олакшавамо некоме да нам помогне, као и да нам помогне у размишљањима о начинима спречавања коруптивног понашања. Ако се о поступцима отворено разговара и ако су поруке јасне и препознате, они који се недолично понашају и не поштују другог, морају престати с тим или објаснити зашто то раде.

Шутња даје моћ онима који нас искориштавају. Шутњом не помажемо особи која трпи посљедице почињеног, тако постајемо саучесници, а сутра можда и искориштени у ланцу коруптивног понашања.

Свако има право да буде поштован и дужан је да поштује другог.

Главни дио

Предложене активности:

- Ученицима поставити питање зашто су неопходна правила за заједнички живот без насиља. Важно их је подсјетити да, уколико постоје заједнички договори, они морају бити поштовани када су у питању права али и обавезе. Када ученици разумију да правила служе како би се контролисала одређена понашања, да ће само на тај начин права свих бити поштована, прихватају да је то амбијент у којем могу да се осјећају сигурно и заштићено. Ученицима се мора објаснити да је важно поштовати свакога.

Упознати их са врстама коруптивног понашања и дефинисати свако од њих:

Подмићивање (мито) представља нуђење, давање, примање или тражење предности за радњу која је незаконита, неетична или злоупотреба повјерење.

Примјер: “Давање одређеног износа новца саобраћајном полицајцу да не санкционише возача који је начинио прекршај”

Злоупотреба службеног положаја представља опште корупцијско понашање гдје јавни службеник користи службу, своја службена овлаштења на незаконити начин и супротно интересима и циљевима јавног добра, а најчешће за свој приватни интерес или интерес другог лица.

Примјер у пракси Врховног суда БиХ 1990. године: *“Окривљени је као стражар искористио свој службени положај да би другом прибавио корист када је од осуђеног који се налазио на издржавању мјере сигурности обавезног лијечења наркомана узео два сата и новац, те пошто је сатове продао, за добијени новац купио медикаменте чије је уношење у затворске просторије забрањено и предао их осуђеном.”*

Проневијера је корупцијска активност присвајања новца или друге вриједности од стране лица којем су те вриједности у служби (у оквиру радних задатака), а у намјери да себи или некоме другоме прибави незакониту корист.

Примјер: *“Службеник Централне банке осумњичен је да је злоупотребом положаја референта за готовинске трансакције у Одјељењу за трезорске послове у Централној банци БиХ и трезору у три наврата у периоду од 2012. до 2014. године проневијерио 600.000 конвертибилних марака (300.000 еура), у новчаницама у апоенима од 200 КМ.”*

Непотизам представља облик фаворизовања познаника или сродника од стране неког службеног лица злоупотребом својих моћи и овлаштења, и то најчешће како би се истим обезбиједило запослење или нека друга незаслужена услуга.

Превара јесте чин када јавни службеник, користећи своја овлаштења, намјерно обмањује некога, а како би се остварила незаконита материјална или каква друга корист.

Примјер: *“Када јавни службеник поднесе на наплату лажне налоге за службена путовања и приложи лажне рачуне о хотелским услугама, па му буде извршена исплата износа који је навео.”*

Изнуда представља незаконито и намјерно добијање одређене користи од стране јавног службеника, од другог физичког или правног лица на начин да се на то лице врши нелегалан притисак у облику застрашивања са намјером да се лице присили на давање одређене користи.

Примјер: *“Захтијевање од стране студента да донесе новац, под пријетњом да иначе неће положити одређени испит”*

Сукоб интереса настаје када је лице, запослено у јавном сектору или званичник, под утицајем личних околности док обавља свој посао и доноси одлуке. На тај начин доноси одлуке из погрешних разлога.

Примјер: *“Директор школе за набавку нових прозора у школи ангажује фирму чији је власник његов брат”*

Проблем пасивног прихватања корупције као појаве је јако изражен у друштвима гдје влада висока стопа корупције, гдје се треба ученицима скренути пажња колико је сваки појединац одговоран за стање у друштву. Потребно је предочити ученицима како се све започињу неетичка понашања, пасивно посматрање таквих ситуација, начини на које се могу супротставити таквим праксама, активно залагање против пракси, добробити које добију ученици и друштво уколико се активно супротстављају таквим праксама.

Завршни дио

Подсјетити ученике на права и обавезе, позвати их да нацртају стрип или напишу есеј о важности поштовања другог како би научили да се одговорно понашају према себи.

Поставити питања:

- Да ли си некада био у ситуацији сличној онима које смо тумачили на часу?
- Како си се осјећао у тој ситуацији?
- На који начин можемо постићи да нас неко поштује? (Доследност у понашању, поштовање усвојених облика понашања, уважавање других и сл.)

Активност наставника:

- Да посматра реакције ученика када се говори о коруптивним облицима понашања, пита их шта се може десити ако их усвоје;
- Похвали и стимулише етична понашања и поштовање правила;
- Замоли ученике да напишу правила заједничког живота, ставе их на зид учионице како би сви могли да их виде.

Ваннаставна активност

Ученици су нацртали стрип или написали есеј о важности поштовања другог, те је уприличена изложба и организовано јавно читање ученичких радова, а првопласирани радови ће бити објављени у школским новинама и на веб порталу школе.

НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА БР. 3: ПРИЈАТЕЉСТВО НА ИСПИТУ

Тема: Пријатељство и подмићивање

Задаци

Истражити реакције у конфликтним ситуацијама или ситуацијама које могу довести до неугодности, конфликта.

Образовни циљеви часа:

- Упознавање ученика са могућим реакцијама у конфликту;
- Упознавање ученика са важношћу доношења одлука;
- Упознавање ученика са посљедицама одређених понашања;
- Подсјећање ученика на кључне елементе по којима препознајемо корупцију и неетично понашање.

Одгојни циљеви часа:

- Развијање потребе за понашањем у складу с друштвеним нормама;
- Развијање осјећаја и потребе за пријатељством, дружењем;
- Развијање осјећаја праведности и правилног понашања када се нађу у ситуацији која је неетичног карактера;

- Развијање осјећаја припадности групи и колективу – одјељењу;
- Указивање на негативне посљедице свих облика насиља.

Функционални циљеви часа:

- Развијање критичког мишљења у односу на адекватне (пожељне) облике понашања;
- Развијање способности уочавања и посматрања негативних страна коруптивног понашања;
- Спречавање корупције као начина постизања циља;
- Оsvјешћивање понашања којим извршавају своје обавезе.

Очекивани резултати:

Ученик дискутује и истиче могуће посљедице губитка контроле емоција и другачије реакције у конфликтним ситуацијама или ситуацијама које могу довести до конфликта, те истиче важност искреног пријатељства. Одбацавање корупције и неетичног понашања као начина за рјешавање проблема.

Уводни дио

Свакодневне животне појаве доводе нас у ситуацију да на испит стављамо пријатељство. Веза између пријатељства и етичног понашања није увијек директна: није свака реакција настала под кринком пријатељства на трагу исправног понашања. Понекад, вјерујући да чинимо најбоље за пријатеља, заправо и њему и себи чинимо медвјеђу услугу. Прешутјети истину да би се скрила нека ситуација за коју мислимо да би у неугодан положај довела нашег пријатеља једнако је као изговорити лаж под изговором да је за добро другог.

Важност учења управљања емоцијама и доношење одлука дозвољава нам развијање вјештина које нам помажу у суочавању са проблемима и спречавање одлука које могу да нам шкоде. Погрешно донесена одлука може изазвати непожељне реакције, те тражење другачијег начина исказивања емоција.

Управљање емоцијама отвара могућност прилагођавања, а када то постигнемо, схватамо да постоје начини превазилажења те и сличних ситуација, ма колико то тешко изгледало.

Понашање другог лица може бити само подстицај за наше осјећаје, али никако узрок. Важно је успоставити разлику између подстицаја и узрока. Оно што други људи чине није узрок наших осјећања. Он се налази у нашем властитом начину размишљања, у мислима којима неког подржавамо или окривљујемо.

Једна од могућности испитивања управљања емоцијама и доношењем одлука јесте анализа измишљене или стварне ситуације која ће јасно указивати на одређене реакције у одређеним ситуацијама.

Ученике подијелити у групе и дати им наставне листиће на којима је представљена по једна ситуација у којој је на испиту пријатељство.

Због специфичне перцепције појма пријатељства и схватања улоге пријатеља као једне од најважнијих улога у животу ученика, смисленим се претпоставља да се тема подмићивања и пријатељства разради кроз дио наставне цјелине. Кроз интерактиван приступ рада с ученицима, пред ученике треба поставити моралне дилеме између правог пријатељства и подмићивања.

НАСТАВНИ ЛИСТИЋИ

- **НЛ бр. 1: Помоћ при задаћу** Твој пријатељ због одласка на тренинг нема времена урадити задаћу, моли тебе да му урадиш задаћу. Заузврат ће ти поклонити нови CD. Шта да урадиш?
- **НЛ бр. 2: Пријатељева тајна** Твој пријатељ је случајно разбио школски прозор, а друго је дијете окривљено и смањено му је владање. Шта да урадиш?
- **НЛ бр. 3: Пријатељство на испиту** Пријатељ те савјетује да свима кажеш да је болестан, иако ти је рекао да је отишао код родбине. Шта да урадиш?

Предложене активности:

- Разговарати са ученицима о сљедећим темама:
- Шта је пријатељство?
- Да би ме неко сматрао добрим пријатељем, требам да будем...
- Јесам ли некад изневјерио пријатеља?
- Је ли мене изневјерио пријатељ?

- Да ли сам некад прешутио истину или рекао лаж да бих помогао пријатељу?

Дискутовати о могућим посљедицама губљења контроле над емоцијама или о доношењу погрешних одлука под изговором да пријатељу чинимо услугу.

Сваки ученик треба на листу папира да одговори на питања:

- Шта ме љути код пријатеља?
- Које ситуације не сматрам пријатељским?
- Како сам се осјећао кад сам, мислећи да штитим пријатеља, поступао неетично?
- Како сам се осјећао кад је мој пријатељ поступао супротно од друштвено прихватљивог, мислећи да ме штити?

Позвати добровољце на дискусију.

Подсјетит ћемо ученике да корупцију чине они облици понашања који, између осталог, имају за циљ контролу над другим лицима зарад властите користи. Корупција је неприхватљиво понашање, разара личност појединца, ремети међуљудске односе, развија страх, ствара незадовољство, узнемирава, унесређује... У одређеним ситуацијама коруптивно понашање се прихвата као "нормално", зато је често невидљиво. Не придаје се важност када, мислећи да чинимо услугу пријатељу, урадимо задаћу умјесто њега или скријемо неки његов пропуст, односно подржимо изречену неистину. Превенција коруптивног понашања захтијева креирање једног сигурног амбијента у школи у којем ће се поштовати норме и уважавати сви. Врло је важно да ученици јасно знају норме понашања. Лица која зарад властите користи наведу на криво понашање друге не могу да очекују поштовање и уважавање. Они који помогну таквој особи, могу због учињеног да буду нерасположени, потиштени, незадовољни, узнемирани, али најчешће никоме не говоре шта им се дешава.

Једини начин заустављања наведених типова понашања међу вршњацима је препознавање поступака и осјећања, те заједнички (отворени) разговор о ономе што се дешава. Важно је тражити узроке који су

довели до таквог понашања, јер бавећи се само посљедицама, не рјешавамо проблем. Ако говоримо о узроцима, отварамо могућност и олакшавамо некоме да нам помогне као и да нам помогне у размишљањима о начинима спречавања коруптивног понашања. Ако се о поступцима отворено разговара и ако су поруке јасне и препознате, они који се недолично понашају и не поштују другога, морају да престану с тим или да објасне зашто то раде.

Завршни дио

С обзиром на то да су за дискусију кориштене измишљене ситуације, препоручљиво је да неко од ученика изрази властите емоције и реакције како би се дала важност стратегијама контролисаног понашања и реаговања у одређеним ситуацијама.

Замолити ученике да се присјете ситуације у којој су изневјерили етично понашање и, да би заштитили пријатеља, говорили неистину.

Свако треба да предложи различите реакције од оне коју је имао, а која би била боља. Олујом мозга набројати које би позитивне исходе имала та друга реакција.

Олуја мозга/идеја:

Психолошко-педагошка техника која се користи како би се увидјели ставови, мишљења и предзнања о датој тематској области. Примјењује се најчешће по принципу асоцијација.

Евалуација:

Ученици треба да понове шта су научили како би то примијенили у свакодневном животу. Омогућити добровољцима демонстрацију својих индивидуалних искустава.

Активност наставника:

Записује одговоре ученика уз вредновање уколико се прошири њихов начин размишљања као и осуде начина реаговања под кринком заштите пријатељства који су супротни етичном понашању. Проције- нити могу ли да примијене стечена знања у својим учионицама гдје се често дешавају ситуације сличне онима које су третиране на часу.

НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА БР. 4: ИНТЕГРИТЕТ

Тема: Ја у свијету изазова и различитости

Задаци

Указати на важност и вриједност постојања правила у свакодневним животним ситуацијама као и поштовање истих. Идентификовати случајеве у којима се не поштују правила и указати на позицију и осјећања лица која у таквим ситуацијама губе.

Образовни циљеви часа:

- Упознавање ученика са појмом интегритета;
- Упознавање ученика са аспектима интегритета;
- Упознавање ученика са слојевима идентитета.

Одгојни циљеви часа:

- Развијање потребе за понашањем у складу с друштвеним нормама;
- Развијање осјећаја праведности и правилног понашања када се нађу у ситуацији која је неетичног карактера;
- Указивање на негативне посљедице свих облика коруптивног и неетичног понашања.

Функционални циљеви часа:

- Развијање критичког мишљења у односу на адекватне (пожељне) облике понашања.

Очекивани резултати:

Након наставног часа ученици ће бити у стању да дефинишу интегритет, наведу елементе који чине њихов идентитет, опишу факторе који утичу на развој њиховог идентитета и интегритета, разликују стереотипе и предрасуде, поштују мишљење другог, упореде сличности и разлике међу вршњацима у одјељењу, аргуменују да смо сви различити али равноправни.

Уводни дио

Ученици сједе у групи. Требају индивидуално написати своје улоге и карактеристике које су дио њих (син/кћерка, брат/сестра, пријатељ, члан неког спортског клуба и сл.). Написано ученици могу да повежу или представе кроз пјесму, цртеж или шему или да размијене забиљежено унутар групе. Потом написано требају подијелити у три групе: оно што нису бирали, оно што им је наметнуто и оно што су бирали. Током ове вјежбе ученици су свјесни да се наведене категорије узајамно прожимају.

Главни дио

Да бисмо разумјели себе и друге, требамо знати да је свако лице као ниједно друго, да је свако лице као неко друго и да је свако лице као сви други људи. Дакле, не постоје два иста лица на Земљи без обзира на то што припадамо једној групи људи (пол, националност, хоби и сл.). С тим у вези развија се идентитет сваког лица. Идентитет је одговор на питање: “Ко сам ја?”. Идентитет је вишеслојан (као луковица). Имамо различите карактеристике и улоге током живота. Неке улоге добијамо рођењем, а неке стичемо током живота под утицајем породице, околине и друштва. Само са свим овим слојевима смо посебни, различити од других, препознатљиви. Идентитет се гради у контакту са другим људима. Слика како видимо себе може бити различита од тога како нас виде други. Посебно је опасно лица посматрати само кроз један слој идентитета (на примјер, полна или етничка припадност) јер се тако ствара основ за развој поједностављеног, стереотипног мишљења и дискриминаторског односа према другом и другачијем. Важно је узети у обзир нечији приватни контекст (на примјер, дијете које је у сукобу са законом, које је имало неколико прекршаја који јесу или нису санкционисани казнама, можда потиче из социјално угрожене или вишечлане породице, можда нема родитеље и сл.)

Најизраженији поремећаји идентитета јављају се у школској доби. Тада се субјекти утицаја на изградњу идентитета умножавају, дјелују мање или више интензивно, јасније су изражени неки слојеви идентитета, јављају се стереотипи и предрасуде о лицима и групама, први сукоби и сл. Тада је изузетно важно указати породици да погрешно

ширење властитих негативних искустава на општи ниво може да буде врло штетно за дјецу. Дакле, било који слој идентитета може бити подлога за развој предрасуда, а предрасуде су често извор сукоба. У контексту одрастања и односа међу младима и према младима, врло се често сусрећемо са предрасудама и стереотипима. Предрасуде су често темељене на друштвеним стереотипима, а у најекстремнијој варијанти резултују тиме да се одређеним групама људи укидају људска права или се неким другим групама непоштено додјељује привилегованост.

Један од начина усмјеравања младих ка развоју у зреле и комплетне личности јесте поучавање о интегритету, етици и моралу.

Интегритет значи потпуност, недјељивост, беспријекорност, поштење. Када се говори о интегритету особе, тада се мисли на понашање и понајвише на оно што је у позадини тог понашања, на оно што потиче такво понашање. Имати интегритет значи имати безусловну и непоколебљиву обавезу према властитим моралним вриједностима и дужностима. Имати интегритет значи бити свјестан своје потпуности као људског бића као и разноликости између других људи. Интегритет укључује и поштење, обазривост и остале моралне вриједности лица. Интегритет се односи на потпуност лица, прихватање свих присутних и познатих разноликости. Уз моралне вриједности интегритет подразумева и личну компоненту. Интегритет је и рад на личном плану, рад на развијању особе у потпуности. Интегритет је и могућност самоконтроле властитих осјећаја и импулса у тој мјери да не превладају над разумом. Једна од дефиниција је и да је интегритет способност одржавања достојанства, како личног тако и достојанства других људи.

Етика је наука о моралу, која истражује смисао и циљеве моралних норми, основне критеријуме за морално вредновање, као и уопште заснованост и извор морала. Етика прије свега припада филозофији, која проучава људско понашање које је прихваћено под одређеним моралним аспектом, док етичко понашање представља понашање појединца у складу са горе наведеним нормама.

Морал је скуп неписаних правила и обичаја који утврђују међуљудске односе и просуђују шта је добро, а шта зло. Морал је нешто објективно као облик друштвене свијести, систем обичаја, навика, норми. То је захтјев друштва за одређеним понашањем, односно, принципима који одређују како нешто треба да буде.

Одговорност је појам по којем су појединци, организације и агенције одговорни за правилно извршавање својих обавеза и моралних начела.

Ученици су подијељени у парове. Пожељно је да парови буду мјешовити што је више могуће. Ученици добију задатак да наставни листић попуне у пару, тако да нађу заједничке карактеристике за оба члана пара. Потребно је да именују свој пар. Слиједи прилазак другим паровима и откривање оних који су слични по свим или неким наведеним карактеристикама. У предвиђени простор ученици уписују само парове са којима имају исту или сличну карактеристику. Након завршене активности, парови у великој групи размјењују своје налазе, шта их је изненадило а шта не итд.

НАСТАВНИ ЛИСТИЋ

- Наше три позитивне особине су...
- Парови који имају особине као и ми...
- Радије гледамо ТВ или претражујемо интернет
- Парови који су одабрали одговор као и ми...
- Најдража школска лектира...
- Парови који су навели исту књигу...
- Наш заједнички мото за будућност...
- Парови који су навели исту мисао...

Завршни дио

Наставник кроз разговор са ученицима упућује на то шта је идентитет, шта га чини, које дијелове идентитета имамо, шта је интегритет и која је његова важност, наглашава важност свеобухватног гледања на људе и њихове поступке.

НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА БР. 5: УЧЕЊЕ О КОРУПЦИЈИ - ЈЕДАН ОД НАЧИНА ЊЕНОГ ИСКОРЈЕЊИВАЊА!

Тема: Облици појавности корупције

Задаци

Указати на важност и вриједност постојања правила у свакодневним животним ситуацијама као и поштовање истих. Идентификовати случајеве у којима се не поштују правила и указати на позицију и осјећања лица која у таквим ситуацијама губе.

Образовни циљеви часа:

- Упознавање ученика са појмом и врстама коруптивног понашања;
- Упознавање ученика са позицијом онога ко је починилац коруптивне радње и онога ко трпи посљедице таквог понашања;
- Подсјетити ученике на кључне елементе по којима препознајемо корупцију и неетично понашање.

Одгојни циљеви часа:

- Развијање потребе за понашањем у складу с друштвеним нормама;
- Развијање осјећаја праведности и правилног понашања када се нађу у ситуацији која је неетичног карактера;
- Указивање на негативне посљедице свих облика коруптивног и неетичног понашања.

Функционални циљеви часа:

- Развијање критичког мишљења у односу на адекватне (пожељне) облике понашања;
- Развијање способности уочавања и посматрања негативних страна коруптивног понашања;
- Спречавање корупције као начина постизања циља.

Очекивани резултати:

Отворени разговор са вршњацима и одраслима о темама у вези са корупцијом. Препознавање ситуација и околности које могу да наведу на коруптивно и неетично понашање и предупређивање истих. Одбацивање корупције и неетичног понашања као начина за рјешавање проблема.

Уводни дио

Како је појам корупције већ познат ученицима, наставник ће замолити за дефинисање појавних облика корупције и навођење конкретних ситуација о којима су ученици у скорије вријеме сазнавали путем писаних или електронских медија. Позват ће ученике да са групом подијеле сазнања о евентуалним коруптивним понашањима из њихове средине и замолити све да, понукани причом о садржају истих, осмисле начине реаговања који би такве активности могли спријечити или искоријенити. Наставник подсјећа ученике да превенција коруптивног понашања захтијева креирање сигурног амбијента у ужем и ширем друштвеном окружењу у којем ће се поштовати норме и уважавати сви.

Главни дио

Након што су још једном утврдили да су корупција и различити видови њене појавности свеприсутни у савременом друштву, наставник ће да представи ученицима игру “барометар”. Потребна средства су три папира формата А4 на којима пише:

- Да, потпуно сам сагласан.
- Не, никако нисам сагласан.
- Нити сам сагласан нити нисам сагласан.

Папири ће да буду распоређени у учионици. Наставник ће да замоли ученике да се у складу с тим колико се слажу с одређеном тврдњом позиционирају дуж барометра, односно стану уз један од папира. Након сваке тврдње наставник подстиче ученике на дискусију.

Неке од могућих тврдњи:

- Корупција је један од највећих друштвених проблема.
- Корупција подстиче неједнакост у друштву.
- Коруптивне методе су скраћени пут до одређених услуга и послова.
- Корупција је “нужно зло”.
- Корупција је настала у 20. вијеку у сиромашним земљама.
- Давање мита је прихватљиво уколико је то начин да се избјегне одређена казна.
- Босна и Херцеговина је једна од најмање корумпираних земаља на свијету.
- Приликом запошљавања, приоритет треба да имају чланови породице.
- Прихватљиво је дати поклон љекару или другом медицинском особљу након успјешне интервенције.

Завршни дио

Како је најбоље учити на примјерима стварних ситуација, препоручљиво је да наставник замоли ученике да подијеле са осталима из одјељења властита или искуства из окружења која се могу номинovati као коруптивна и неетична, те понуди друштвено прихватљиве могућности реаговања у тим ситуацијама које би имале позитивне исходе.

Евалуација:

Наставник ће замолити ученике да продуктивност рада на часу оцијене бирајући једну од исписаних опција на папирима за барометар.

Активност наставника:

Процјењује могу ли ученици да примијене стечена знања у ширем друштвеном окружењу гдје се често дешавају коруптивне и неетичне радње, те тако избјећи ситуације које би их евентуално увеле у тај зачарани круг.

НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА БР. 6: ОКОВИ КОРУПТИВНИХ ЛАНАЦА

Тема: Корупција и видови њене појавности. Узроци и посљедице.

Задаци

Указати на важност и вриједност постојања правила у свакодневним животним ситуацијама као и поштовање истих. Идентификовати случајеве у којима се не поштују правила и и указати на позицију и осјећања лица која у таквим ситуацијама губе.

Образовни циљеви часа:

- Упознавање ученика са појмом и врстама коруптивног понашања;
- Упознавање ученика са позицијом онога ко је починилац коруптивне радње и онога ко трпи посљедице таквог понашања;
- Подсјећање ученика на кључне елементе по којима препознајемо корупцију и неетично понашање.

Одгојни циљеви часа:

- Развијање потребе за понашањем у складу с друштвеним нормама;
- Развијање осјећаја праведности и правилног понашања када се нађу у ситуацији која је неетичног карактера;
- Указивање на негативне посљедице свих облика коруптивног и неетичног понашања.

Функционални циљеви часа:

- Развијање критичког мишљења у односу на адекватне (пожељне) облике понашања;
- Развијање способности уочавања и посматрања негативних страна коруптивног понашања;
- Спречавање корупције као начина постизања циља.

Очекивани резултати:

Отворени разговор са вршњацима и одраслима о темама у вези са корупцијом. Препознавање ситуација и околности које могу да наведу

на коруптивно и неетично понашање. Одбацивање корупције и неетичног понашања као начина за рјешавање проблема.

Уводни дио

Превенција коруптивног понашања започиње у најмањој ћелији друштва – породици. Сазнања о њој шире се у школи и ужој и широј друштвеној заједници. Образовање о посљедицама корупције је први корак ка сузбијању узрока коруптивних понашања.

Наставник дијели ученике у двије велике групе – афирмацијску и негацијску. Тема о којој ће по принципу олује мозга/идеја дати асоцијације је “Корупција је друштвено прихватљив облик понашања”. Након изречених ставова “за” и “против”, наставник ће усмјерити ученике на закључак да коруптивно понашање не доноси корист и да је супротно етичним и моралним поступцима.

Главни дио

Корупција и различити видови њене појавности свеprisутни су у савременом друштву. Ниједна друштвена заједница, на жалост, није поштеђена ове пошасте. Једини начин да се сузбије њено инфективно дјеловање је учење о начинима који ће је сузбити, искоријенити и замијенити примјереним и друштвено корисним облицима понашања (притом се мисли и на појединца и на друштво у цјелини), јер она подрива темеље на којима би требала да почива здрава друштвена заједница.

Предложене активности:

Наставник ће ученицима презентовати едукативни филм “Мито и корупција” <https://www.youtube.com/watch?v=qED0s7aLWeo>.

Како филм третира коруптивна понашања у различитим пољима свакодневног живота, наставник ће да замоли ученике да продискутују о различитим сегментима филма:

- Поткупљивање наставника за оцјену из задаће;
- Поткупљивање полицајца за почињене прекршаје у саобраћају;
- Поткупљивање дјетета за добијену оцјену.

Ученици у групама третирају по један од сегмената коруптивног понашања представљених у филму, те износе ставове о узроцима и посљедицама корупције.

Наставник ће потом дискусију ученика усмјерити ка доношењу закључка да је коруптивно понашање неприхватљиво и непримјерено, да постоје бољи начини за превазилажење одређених ситуација у којима се свакодневно можемо наћи. Корупција је зачарани круг и кад се једном нађе у њему, појединац се тешко ослобађа ланаца коруптивних метода. Стога ће наставник insistирати да ученици препознају посљедице коруптивног понашања и пронађу оптимална рјешења за превазилажење узрока корупције.

Завршни дио

Како је најбоље учити на примјерима стварних ситуација, препоручљиво је да наставник замоли ученике да подијеле са осталима из одјељења властита или искуства из окружења која се могу номинovati као коруптивна и неетична, те понуди друштвено прихватљиве могућности реаговања у тим ситуацијама које би имале позитивне исходе.

Евалуација:

Наставник на табли напише три ријечи: занимљиво, просјечно, незанимљиво. Потом замоли сваког ученика да устане и у зависности од тога колико је задовољан часом стави плус испод ријечи која описује његово задовољство протеклим часом те да појасни своју оцјену.

Активност наставника:

Процјењује могу ли ученици да примијене стечена знања у ширем друштвеном окружењу гдје се често дешавају коруптивне и неетичне радње, те тако избјећи ситуације које би их евентуално увеле у тај зачарани круг.

НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА БР. 7: КАЖИ И УКАЖИ НА КОРУПЦИЈУ У ОБРАЗОВАЊУ!

Тема: Сузбијање корупције

Задаци

Разговор о митовима, тј. о устаљеним мишљењима о образовању.

Образовни циљеви часа:

- Упознавање ученика са различитим ставовима о учењу;
- Упознавање ученика са чињеницом да нисмо подједнако интелигентни у свим областима (неко је бољи математичар, неко боље пјева, неко је бољи кошаркаш и сл.);
- Истицање важности мотива за учење.

Одгојни циљеви часа:

- Развијање позитивног односа према процјени наше властите личности;
- Развијање позитивног односа према учењу и побољшању квалитете живота;
- Указивање на негативне посљедице свих облика коруптивног и неетичног понашања у образовању.

Функционални циљеви часа:

- Развијање критичког мишљења у односу на учење;
- Развијање способности уочавања и посматрања негативних страна коруптивног понашања у образовању;
- Спречавање корупције као начина постизања циља у образовању.

Очекивани резултати:

Подстицање на учење о корупцији и на учење о потреби искорјењивања корупције из образовања.

Уводни дио

На почетку показује како је то кад је човјек неук, необразован. Кроз сликовите примјере покушава показати како је тешко људима који нису у довољној мјери образовани, односно који немају опште образовање. Дакле, указује на чињеницу да се таквим особама теже снаћи у животу. Пожељно је навести што више примјера кад људи не знају користити неки апарат, машину и слично да би ученици схватили какве све проблеме може произвести незнање, како наизглед баналне ситуације доводе до проблема.

Наставник стално напомиње да је најважније људе научити ономе што ће им користити у животу. Постоји читав низ потребних знања које морамо усвојити ако хоћемо да се на прави начин сналазимо у свијету у којем живимо.

Поставити питање учи ли се за оцјену или за знање. Продискутовати о понуђеним одговорима.

Продискутовати о томе да ли је дозвољено до оцјене доћи на непримјерен начин – преписивањем, подмићивањем и сл.

Главни дио

Предложене активности:

- *YouTube* прилог “Јесте ли знали?”
- Дискусија о важности образовања
- Дискусија о важности учења о корупцији
- Дискусија о важности учења о корупцији у образовању.

Студија случаја:

Ученици су у групама и дат им је унапријед припремљен случај и питања за обраду случаја.

Примјер случаја:

Лана није вриједна ученица. Док њени другари предано раде да би одговорили на школске обавезе, она се понаша крајње неодговорно. Не учи довољно и углавном има двојке и тројке. Највећи проблем

представља јој математика. Од почетка године има недовољну оцјену и неизбјежна је закључна јединица. Пред крај године Ланина мама договара састанак са Ланином наставницом математике. Током састанка поклања јој скупоцјен дар. Заузврат очекује довољну оцјену из математике за своју кћерку.

Питања за групе:

- Како оцјењујете понашање Ланине маме?
- Како треба реаговати наставница математике?
- Шта би Лана требала да научи из овакве ситуације? Да ли јој мама помаже?
- Да ли је корупција начин рјешавања проблема у образовању?

По завршетку дискусије, наставник представља наставни плакат о корупцији у образовању – разлози постојања, односно узроци коруптивног понашања у образовању: породичне обавезе, материјални проблеми, вријеме, срамота, став породице, сиромаштво (социјално-економски разлози) и сл. (пожељно је да ученици прошире листу).

Завршни дио

Игрица: самољепљиви папирићи у бојама. Наставник позива ученике да у складу са својим мишљењем залијепе папириће у боји на наставни плакат на сљедећи начин:

- Црвени папирић – ако мисле да се на неки од разлога не може никако утицати;
- Плави папирић – уколико мисле да се на неки од разлога може дјелимично утицати;
- Зелени папирић – може се утицати на разлоге појаве корупције у образовању.

Активност наставника:

Пушта видео запис *YouTube* прилога под насловом “Јесте ли знали?”, води дискусију о истом, истиче наставни плакат на којем ће писати разлози постојања корупције у образовању. Води ученике до закључка да се корупцији у образовању треба одупријети јер је то друштвено непожељна појава.

НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА БР. 8: ПРИЈАТЕЉСТВО НА ИСПИТУ (II)

Тема: Корупција и видови њене појавности

Задаци

Препознати опасност и посљедице коруптивног понашања

Образовни циљеви часа:

- Усвајање појма емпатија;
- Указивање на значај поштовања својих али и туђих емоција и ставова;
- Препознавање посљедица које угрожавају нашу и сигурност других;
- Подсјећање ученика на појам и врсте коруптивног понашања;
- Подсјећање ученика на позицију онога ко је починилац коруптивне радње и онога ко трпи посљедице таквог понашања;
- Подсјећање ученика на кључне елементе по којима препознајемо корупцију и неетично понашање.

Одгојни циљеви часа:

- Развијање критичког мишљења;
- Развијање вјештина за препознавање властитих осјећања;
- Унапређивање позитивног односа према људима;
- Развијање осјећаја за хумане односе који почивају на етици и моралу;
- Развијање осјећаја праведности и правилног понашања када се нађу у ситуацији која је неетичног карактера;
- Указивање на негативне посљедице свих облика коруптивног и неетичног понашања.

Функционални циљеви часа:

- Указивање на значај емпатије и интегритета;
- Развијање различитих начина изражавања емоција;
- Изграђивање односа повјерења;
- Спречавање корупције као начина постизања циља.

Очекивани резултати:

Анализирати начине када нас стереотипи наводе на некоректна понашања и кроз театарску представу бити у туђој кожи.

Уводни дио

Способност да људима у стресним или тешким ситуацијама понудимо емпатију може да заустави потенцијалне проблеме. Кључна је наша способност да схватимо шта се заиста догађа у другом лицу – јединствене осјећаје и потребе које лице преживљава у том тренутку.

Континуирани рад са ученицима у развијању вјештина каква је емпатија или критичко мишљење омогућује препознавање посљедица које настају коруптивним или неетичким понашањем.

Критичко мишљење и развој емпатије – “обути туђе ципеле” поспјешују комуникацију и стварају здрав амбијент. Емпатија је основни предуслов друштвености, тј социјализације. Емпатија је разумијевање и поштовање онога што неко други проживљава. Она подразумева давање савјета, тјешење, испитивање, сажалијевање, увјерење да “морамо поправити ситуацију”, али и бити стално присутни. Понекад емпатија подразумева заташкавање. Ту на сцену треба да ступи интегритет. Имати интегритет значи имати безусловну и непоколебљиву обавезу према властитим моралним вриједностима и дужностима. Имати интегритет значи бити свјестан своје потпуности као људског бића као и разноликости између других људи. Интегритет укључује и поштење, стварност, обазривост и остале моралне вриједности лица. Интегритет се односи на потпуност лица, прихватање свих присутних и познатих разноликости. Уз моралне вриједности интегритет подразумева и личну компоненту. Интегритет је и рад на личном плану, рад на развијању лица у потпуности. Интегритет је и могућност самоконтроле властитих осјећаја и импулса у тој мјери да не превладају над разумом.

Главни дио

Предложене активности:

Ученици и наставник разговарају о појму “марионета”. Наставник пита ко и како покреће лутку. Како је кад је човјек у позицији марионете?

Могу ли други утицати на наше понашање? Јесте ли некада урадили нешто што нисте жељели, односно нешто што је било супротно вашим убјеђењима?

Кроз разговор вођен уз помоћ питања наставник ће доћи до битних утицаја као што су: медији, интернет, улица, узор, вршњаци итд.

Наставник ће казати да је изузетно важан утицај вршњака. Стога се од ученика очекује да наведу неку ситуацију у којој су њихови вршњаци утицали на њих. Уколико ученици не наведу позитиван примјер, потребно је да то учини наставник.

Слиједи читање “Дамирове приче”, уз претходно упознавање ученика да ће након приче да добију задатке које ће рјешавати у групама.

“Дамирова прича”

Тог пријеподнева Дамир је сједио у парку испред своје зграде желећи да нешто прекине монотонију дана. Размишљао је о томе гдје су и шта раде његови другари сада. Управо у том тренутку иза угла се појавише Ади и Ено.

“Дамире, шта радиш ту сам?“, упита Ади.

“Досађујем се“, одговори Дамир. “Имате ли какав забаван приједлог или идеју како да се забавимо?”

“Хајдемо до школског дворишта, тамо је увијек весело. Смислићемо нешто и за нашу забаву“, рече Ено.

Тројица другара су одшетала до школског дворишта али, супротно њиховом очекивању, у дворишту није било никога.

“Сами ћемо осмислити забаву... Хајде да провалимо у школу и оставимо трагове уласка“, рече Ади.

Дамир је оклијевао. Није био сигуран да је то баш добра идеја.

“Па, не знам, шта ако нас ухвате, онда ћемо стварно да будемо у проблему. Може нас ухватити школски чувар или може наићи полиција и готови смо.“

“Ма хајде, Дамире, неће нас ухватити, шта ти је, шта си се препао”, рече Ено. “Уосталом, нећемо претјеривати, само ћемо се мало зезати. Ако не желиш, ниси више ни добродошао у наше друштво. Ако пристанеш, даћу ти ону своју лопту која ти се допада.”

“Па, добро, хајде”, рече Дамир невољно. Није био баш одушевљен идејом, али је хтио да остане са другарима.

Док су претурали по кабинетима школе, изненада је наишао чувар. Одмах је позвао полицију, али и њихове родитеље. Дјеца су са својим родитељима отишла у станицу полиције. Када су Дамира родитељи упитали зашто је то урадио, одговорио је: “Они су ме наговорили.”

Наставник иницира разговор како би ученике што адекватније припремио за рад у групама.

Питања за разговор након читања приче:

- Зашто је Дамир пристао на наговор да са другарима провали у школу? Шта је желио да постигне? Чег се плашио? Чиме су му запријетили и како су га подмитили?

Разговор треба водити у правцу да ученици разумију и одговоре шта је Дамира навело да се упусти у овакву авантуру.

Ученици су подијељени у групе. Свака група добије листић са задатком и 10-ак минута за разговор и усаглашавање ставова.

НАСТАВНИ ЛИСТИЋ БР. 1

- Разговарајте у групи и замислите како ће да реагује учитељица када дјечаци дођу у школу. Како ће да поступи и шта ће да предузме?
- Будите спремни да своју идеју презентујете и образложите осталима у разреду.

НАСТАВНИ ЛИСТИЋ БР. 2

- Шта мислите како ће се Дамир, Ади и Ено оправдати за оно што су урадили? Како су се они осјећали након свега?
- Закључке до којих сте дошли ћете да презентујете и образложите осталима у разреду.

НАСТАВНИ ЛИСТИЋ БР. 3

- О чему је све Дамир размишљао и како се осјећао након свега?
- Дамирова промишљања ћете да испричате осталима у разреду.

НАСТАВНИ ЛИСТИЋ БР. 4

- Да сам био на Дамировом мјесту, ја бих...
- Након разговора у групи и усаглашавања мишљења, испричаћете шта бисте ви урадили, како бисте поступили да сте били на Дамировом мјесту.
- Будите спремни да образложите своју одлуку.

Слиједи извјештавање група и дискусија о сваком задатку. Након сваког извјештавања извући закључак.

Не треба изоставити закључак који се односи на посљедице цјелокупне ситуације (одлазак у полицијску станицу; осјећање стида код свих дјечака; остала осјећања као: повријеђеност због преваре, кајање и сл; осуду вршњака у разреду, па и осталих у школи када су чули шта се догодило; евентуална казна, како у школи тако и од стране родитеља...)

Завршни дио

Разговарати о сличним животним ситуацијама и могућим посљедицама.

Нагласити да свако сноси одговорност за властито понашање и да то што “нас је неко наговорио” не умањује нашу одговорност.

Евалуација:

Питати ученике шта су научили тај дан?

Сваки ученик треба да напише какву је поуку извукао!

Активност наставника:

Процењује могу ли ученици да примијене стечена знања у ширем друштвеном окружењу гдје се често дешавају коруптивне и неетичне радње, те тако избјећи ситуације које би их евентуално увеле у тај зачарани круг.

НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА БР. 9: МИТОВИ И ПРЕДРАСУДЕ О КОРУПЦИЈИ

Тема: Можемо мијењати само себе и своја мишљења, а никако не можемо да мијењамо друге!

Задаци

Испитивање најчесталијих предрасуда о корупцији. Разбијање предрасуда о томе шта је корупција, а шта није.

Образовни циљеви часа:

- Разбијање предрасуда о томе шта је корупција, а шта није;
- Препознавање посљедица коруптивног понашања;
- Препознавање ситуација које могу угрозити нашу и безбиједност другога;
- Упознавање ученика са позицијом онога ко је починилац коруптивне радње и онога ко трпи посљедице таквог понашања;
- Подсјетити ученике на кључне елементе по којима препознајемо корупцију и неетично понашање.

Одгојни циљеви часа:

- Развијање критичког мишљења;
- Развијање потребе за понашањем у складу с друштвеним нормама;
- Развијање осјећаја праведности и правилног понашања када се нађу у ситуацији која је неетичног карактера;
- Указивање на негативне посљедице свих облика коруптивног и неетичног понашања;
- Унапређивање позитивног односа према људима;
- Развијање осјећаја за хумане односе.

Функционални циљеви часа:

- Указивање на значај емпатије и интегритета у свакодневним ситуацијама;
- Разбијање предрасуда о томе шта насиље јесте, а шта није;
- Увјежбавање могућности за промјену старих ставова и преокрет проблема у рјешење;
- Потичање ученика који се нађу у улози посматрача да нешто предузму;
- Спречавање корупције као начина постизања циља.

Очекивани резултати:

Одбацавање ставова којима се процјењује лице, а не његово понашање. Отворени разговор са вршњацима и одраслима о темама у вези са корупцијом. Препознавање и спречавање ситуација и околности које могу да наведу на коруптивно и неетично понашање. Одбацавање корупције и неетичног понашања као начина за рјешавање проблема.

Уводни дио

Подијелити ученике у групе. Свака група је суочена са једним проблемом. Од њих се очекује да изнесу и образложе своје ставове о датим ситуацијама.

ГРУПА 1

- Урадити или не неком задаћу (урадити неком или не лектиру) ако заузврат добијемо нешто што нам много значи?!

ГРУПА 2

- Слагати или не својим родитељима ако неко заузврат понуди нешто што желите или вас “уцијени другарством”?!

ГРУПА 3

- Да ли бисте се дружили са неким само зато што вам купује или поклања нешто сваки дан?

ГРУПА 4

- Да си ти наставник, да ли би неком од ученика давао боље оцјене само зато што је син или кћерка вашег друга?

Групе презентују своје ставове и закључке.

Главни дио

Слиједи дискусија. Питати ученике да ли су се некада нашли у некој од оваквих ситуација? Да ли се неко близак њима нашао у некој од ових или сличној ситуацији? Како треба да реагујемо ако се некада нађемо у сличној ситуацији? Да ли би они понудили или узели мито?

Предложене активности:

Наставник ће након проведене дискусије да замоли ученике да на табли запишу кључне ријечи које осликавају предрасуде о корупцији.

Неке од предрасуда:

- Боље је о корупцији не говорити јер је то срамота;
- Корупција припада прошлости;
- Корупција је приватна ствар;
- Корупција је проблем сиромашних и необразованих;
- Крив је онај ко прима мито, а не онај ко га даје;
- Подмићивање је бржи и директнији начин за рјешавање проблема од нормалне процедуре;
- Дати дар љекару након медицинске интервенције је знак захвалности.

Завршни дио

Наставник замоли ученике да подијеле са осталима из одјељења властита или искуства из окружења која се могу номинovati као коруптивна и неетична. Указати на то да оваква понашања никоме не помажу, да се проблем не рјешава ако се шути о њему, те тражити да идентификују неке друге облике понашања и поступке који су корисни и помажу да се сличне ствари не дешавају.

НЕ ЗАБОРАВИ:

Ти можеш помоћи да се корупција открије или не деси!

Евалуација:

Наставник пита ученике мисле ли да је корупција у неким ситуацијама “нужно зло” и могу ли је замијенити облици понашања и поступци који су друштвено нешкодљиви.

Активност наставника:

Слушати коментаре ученика. Навођење на дискусију да ли се овакве ствари дешавају некоме из њиховог одјељења, сусједства и сл. Процењује могу ли ученици да примијене стечена знања у ширем друштвеном окружењу гдје се често дешавају коруптивне и неетичне радње, те тако избјећи ситуације које би их евентуално увеле у тај зачарани круг.

НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА БР. 10: ПРИЈАТЕЉСТВО НА ИСПИТУ

Тема: Пријатељство и подмићивање

Задаци

Истражити реакције у конфликтним ситуацијама или ситуацијама које могу довести до неугодности, конфликта

Образовни циљеви часа:

- Упознавање ученика са важношћу доношења одлука;
- Упознавање ученика са посљедицама одређених понашања;
- Подсјећање ученика на кључне елементе по којима препознајемо корупцију и неетично понашање.

Одгојни циљеви часа:

- Развијање потребе за понашањем у складу с друштвеним нормама;
- Развијање осјећаја и потребе за пријатељством, дружењем;
- Развијање осјећаја праведности и правилног понашања када се нађу у ситуацији која је неетичног карактера;
- Развијање осјећаја припадности групи и колективу – одјељењу;
- Указивање на негативне посљедице свих облика насиља.

Функционални циљеви часа:

- Развијање критичког мишљења у односу на адекватне (пожељне) облике понашања;
- Развијање способности уочавања и посматрања негативних страна коруптивног понашања;

- Спречавање корупције као начина постизања циља;
- Освјешћивање понашања којим извршавају своје обавезе.

Очекивани резултати:

Ученик дискутује и истиче важност искреног пријатељства. Одбацивање корупције и неетичног понашања као начина за рјешавање проблема.

Уводни дио

Свакодневне животне појаве доводе нас у ситуацију да на испит стављамо пријатељство. Веза између пријатељства и етичног понашања није увијек директна: није свака реакција настала под кринком пријатељства на трагу исправног понашања. Понекад, вјерујући да чинимо најбоље за пријатеља, заправо и њему и себи чинимо медвјеђу услугу. Једнако је и са онима који се представљају као пријатељи. Прешутјети истину да би се скрила нека ситуација за коју мислимо да би у неугодан положај довела нашег пријатеља једнако је као изговорити лаж под изговором да је за добро другог.

Важност учења управљања емоцијама и доношења одлука дозвољава нам развијање вјештина које нам помажу у суочавању са проблемима и спречавање одлука које нам могу шкодити. Погрешно донесена одлука може да изазове непожељне реакције, те тражење другачијег начина исказивања емоција.

Ученике подијелити у групе и дати им наставне листиће на којима је представљена по једна ситуација у којој је на испиту пријатељство.

Кроз интерактиван приступ рада с ученицима, пред ученике треба поставити моралне дилеме између правог пријатељства и подмићивања.

ГРУПА 1

Шест ученика седмог разреда изабрано је да учествује на фудбалском турниру. Капитен екипе треба да буде Мак јер се највише истиче у игри и увијек постиже највише голова. Славиши се то није свидјело. Дадо сматра да он треба да буде капитен екипе. Одлучио је да у Маковом одсуству предложи друговима да гласају за њега, а заузврат ће их

његов тата водити на излет и роштиљ. Другови су одбили овај приједлог зато што Дадо није најбољи играч њиховог тима.

- Издвоји примјере корупције и мита у причи. Образложи.

ГРУПА 2

Мона, Ема и Миа су најбоље пријатељице. Јасна је жељела да се дружи с њима, али никако јој није полазило за руком, наилазила је на одбацивање и игнорисање. Одлучила је да од новца који добија од родитеља за ужину купи карте за кино и позове дјевојчице.

Понудила је дјевојчицама да пођу са њом у кино а да им она купи карте. Дјевојчице су пристале само зато што им је Јасна купила карте.

- Издвоји примјере корупције и мита у причи. Образложи.

ГРУПА 3

Данко је дијелио позивнице за рођендан. Мирза није добио позивницу, а желио је да иде на рођендан. Одлучио је да Данковом најбољем другу Недиму каже да се надао позиву и да је већ купио најновије издање Данкове омиљене игрице. Недим је то рекао Данку. Данко је одлучио да позове Мирзу на рођендан.

- Издвоји примјере корупције и мита у причи. Образложи.

Главни дио

Групе презентују резултате свога рада.

Предложене активности:

Разговарати са ученицима о сљедећим темама:

- Шта је пријатељство?
- Да би ме неко сматрао добрим пријатељем, требам да будем...
- Јесам ли некад изневјерио пријатеља?
- Је ли мене изневјерио пријатељ?
- Да ли сам некад прешутио истину или рекао лаж да бих помогао пријатељу?
- Дискутовати о могућим посљедицама губљења контроле над емоцијама или о доношењу погрешних одлука под изговором да пријатељу чинимо услугу.

Сваки ученик треба на листу папира да одговорити на питања:

- Шта ме љути код пријатеља?
- Које ситуације не сматрам пријатељским?
- Како сам се осјећао кад сам, мислећи да штитим пријатеља, поступао неетично?
- Како сам се осјећао кад је мој пријатељ поступао супротно од друштвено прихватљивог, мислећи да ме штити?

Позвати добровољце на дискусију.

Завршни дио

С обзиром на то да су за дискусију кориштене измишљене ситуације, препоручљиво је да неко од ученика изрази властите емоције и реакције како би се дала важност стратегијама контролисаног понашања и реаговања у одређеним ситуацијама.

Замолити ученике да се присјете ситуације у којој су изневјерили етично понашање и, да би заштитили пријатеља, говорили неистину.

Свако треба да предложи различите реакције од оне коју је имао, а која би била боља. Олујом мозга набројати које би позитивне исходе имала та друга реакција.

Евалуација:

Ученици требају да понове шта су научили како би то примијенили у свакодневном животу. Омогућити добровољцима демонстрацију својих индивидуалних искустава.

Активност наставника:

Записује одговоре ученика уз вредновање уколико се прошири њихов начин размишљања као и осуде начина реаговања под кринком заштите пријатељства који су супротни етичном понашању. Проције- нити могу ли примијенити стечена знања у својим учионицама гдје се често дешавају ситуације сличне онима које су третиране на часу.

ПРИЈЕДЛОЗИ ПРОЈЕКТНИХ АКТИВНОСТИ

ШКОЛСКИ ПРОЈЕКТ БР. 1

Тема: Анкета о корупцији – Има ли корупције у нашој школи?

Циљ активности:

- Укључивање ученика у борбу против корупције
- Развој организационих вјештина
- Развој грађанске свијести
- Сечено искуство у активностима борбе против корупције
- Добијање података о постојању корупције у школи
- Оснаживање свијести ученика о постојању корупције у школи (корупција међу ученицима, међу наставницима, међу ученицима и наставницима)
- Препознавање облика корупције у школским просторима, дјеловање – супротстављање корупцији путем активности ученика.

Очекивани резултати:

УЧЕНИЦИ ЋЕ НА КРАЈУ ПРОЈЕКТА ЗНАТИ ПРЕПОЗНАТИ ОБЛИКЕ КОРУПЦИЈЕ: УЧИТЕ ШТА ЈЕ ДОБРО И ЕТИЧНО, А ШТА НИЈЕ ДОБРО И ЕТИЧНО, РАЗВИЈАЋЕ ОСЈЕТЉИВОСТ ПРЕМА СУДИОНИЦИМА У РАДУ НА ПРОЈЕКТУ; ПОДСТИЦАЊЕ УЧЕНИКА НА ИСТРАЖИВАЊЕ; РАЗВОЈ ИНТЕЛЕКТУАЛНИХ ВЈЕШТИНА И СПОСОБНОСТИ; ПОДСТИЦАЊЕ РАЗУМИЈЕВАЊА, ПРИМЈЕНЕ И АНАЛИЗЕ СТАЊА У ШКОЛИ; ПОДСТИЦАЊЕ СТВАРАЊА ГРУПА ЗА БОРБУ ПРОТИВ СВИХ ВРСТА КОРУПЦИЈЕ.

Трајање пројекта: ШКОЛСКА ГОДИНА

Трајање активности: 40 ДАНА

Расподјела улога

КООРДИНАТОРИ:

(“ИДЕЈУ” ПРОЈЕКТА ПОДСТИЧУ НАСТАВНИЦИ, ПРАТЕ АКТИВНОСТИ И ПОВРЕМЕНО УСМЈЕРАВАЈУ. ОВИМ НАЧИНОМ НАСТАВНИЦИ УСПОСТАВЉАЈУ ВАЊСКЕ КОНТАКТЕ И ПОЈЕДНОСТАВЉУЈУ РАД УЧЕНИЦИМА.)

СОАСН (ТРЕНЕР):

НАСТАВНИЦИ ЋЕ ДА ПРУЖАЈУ ПОМОЋ АКО АКТИВНОСТИ ЗАСТАНУ ИЛИ СЕ ПОЈАВЕ ПОТЕШКОЋЕ.

ИСТРАЖИВАЧИ: УЧЕНИЦИ ФОРМИРАНИ У ГРУПЕ:

- I. МОДЕРАТОРИ – ОНИ КОЈИ ПРИПРЕМАЈУ ПРОЈЕКАТ И ОДРЕЂУЈУ ЗАДАТКЕ И АКТИВНОСТИ КОЈЕ ЋЕ СЕ ПРОВОДИТИ У САРАДЊИ СА САВЈЕТНИКОМ
- II. АУТОРИ АНКЕТЕ – ОНИ КОЈИ ПРИПРЕМАЈУ И ПИШУ ПИТАЊА ЗА АНКЕТУ МЕЂУ УЧЕНИЦИМА (УЗ ПОМОЋ КООРДИНАТОРА)
- III. АНКЕТАРИ – ОНИ КОЈИ ПРОВОДЕ АНКЕТУ МЕЂУ УЧЕНИЦИМА
- IV. СТАТИСТИЧАРИ – ОНИ КОЈИ ПРИКУПЉЕНЕ АНКЕТЕ АНАЛИЗИРАЈУ, ПРАВЕ ГРАФИКОНЕ И ИЗВЈЕШТАЈЕ
- V. ПРЕЗЕНТАТОРИ – ПРЕЗЕНТУЈУ РЕЗУЛТАТЕ АНКЕТЕ И ПРОЈЕКТА И ПРЕДЛАЖУ ДАЉЕ КОРАКЕ.

Опис активности:

- Формирање тима за провођење пројекта – ученици једног одјељења; представници свих одјељења, савјет ученика.
- Креирање анкетног упитника – ученике треба охрабрити да направе прву верзију анкете а након тога им наставник задужен за реализацију пројекта треба обезбиједити помоћ у коначном формулисању анкете.
- Упознавање руководства школе са провођењем истраживања путем анкетног упитника – представници тима треба да уз помоћ наставника организују састанак са директором школе на којем ће му детаљно изложити план активности те представити анкету.
- Анкетирање ученика – потребно је одредити узорак за истраживање, односно број ученика који ће попунити анкету. Неопходно је водити рачуна о полном и старосном балансу.
- Анализа анкетних упитника – добијене резултате потребно је сумирати те написати извјештај о резултатима проведене анкете.
- Презентација резултата – може се организовати на различите начине – неопходно је укључити ученике у осмишљавање начина презентације.

- Евалуација – на састанку тима који је провео анкетање је потребно разговарати о томе колико су задовољни provedеним пројектом, на које проблеме су наилазили током провођења активности, како су те проблеме рјешавали, када би поново радили анкетање шта би урадили другачије, шта су научили кроз реализацију пројекта.
- Расподјела улога: наставник треба да наведе ученике да у оквиру тима прво дефинишу улоге које су им потребне за реализацију пројекта, а након тога да се у складу са жељама ученици сами распореде.

Временски ток активности:

- 10 ДАНА – ФОРМИРАЊЕ ГРУПА. ОДАБИР МОДЕРАТОРА, АНКЕТАРА, АУТОРА АНКЕТЕ, СТАТИСТИЧАРА И ПРЕЗЕНТАТОРА ПРОЈЕКТА
- 10 ДАНА – ИЗРАДА АНКЕТНИХ ПИТАЊА, ШТАМПАЊЕ И ДИСТРИБУЦИЈА ПО ОДЈЕЛИМА, ЗАДУЖЕЊА ГРУПА ЗА ПРОВОЂЕЊЕ АНКЕТЕ
- 10 ДАНА – ОБРАДА ПРИКУПЉЕНИХ ПОДАТАКА, ИЗРАДА ГРАФИКОНА, ПРИПРЕМА ПРЕЗЕНТАЦИЈЕ НА ОГЛАСНИМ ПЛОЧАМА У ШКОЛИ, НА ШКОЛСКОМ РАДИЈУ, НОВИНАМА, ТЕЛЕВИЗИЈИ, ВЕБ СТРАНИЦИ
- 7 ДАНА – ДОГОВОР СВИХ УЧЕСНИКА У ПРОЈЕКТУ О НАСТАВКУ РАДА НА ПРЕПОЗНАВАЊУ, УОЧАВАЊУ И ПРЕЗЕНТОВАЊУ ПОЈАВНИХ ОБЛИКА КОРУПЦИЈЕ КОЈИ РАНИЈЕ НИСУ БИЛИ ОБРАЂЕНИ, КАО И ЗАДАЦИ ЗА СВЕ УЧЕНИКЕ У СПРЕЧАВАЊУ СВИХ ОБЛИКА КОРУПЦИЈЕ У ШКОЛИ
- 3 ДАНА – ПОДНОШЕЊЕ ИЗВЈЕШТАЈА (УСМЕНОГ И ПИСМЕНОГ) О НАПРЕДОВАЊУ ПРОЈЕКТА У СВИМ ОДЈЕЛИМА КОЈИ СУ УЧЕСТВОВАЛИ У ПРОЈЕКТУ.

Потребни ресурси:

СТРУЧЊАЦИ ИЗ ОБЛАСТИ БОРБЕ ПРОТИВ КОРУПЦИЈЕ, ПОЛИЦИЈА, НАСТАВНИЦИ, РОДИТЕЉИ, ПРОСТОР ЗА РАД У ШКОЛИ, ПАПИР, ПРИНТАЊЕ АНКЕТНИХ ЛИСТИЋА, ИНФОРМАТИЧАР НАСТАВНИК КОЈИ ЋЕ ПОМОЋИ У ОБРАДИ ПОДАТАКА.

Материјали и литература:

“ПРОЈЕКТНА НАСТАВА”, И. ЛУКАВИЦА, М. ОСТОЈИЋ, М. САРАЈЛИЋ – МУ
“ИНТЕРАКТИВНЕ ОТВОРЕНЕ ШКОЛЕ“, ТУЗЛА, 2006.

Начини евалуације:

ПРЕЗЕНТАЦИЈА АНКЕТЕ ПУТЕМ ПАНОА ПОСТАВЉЕНИХ У ХОЛУ ШКОЛЕ,
САОПШТЕЊЕ РЕЗУЛТАТА ПРОВЕДЕНЕ АНКЕТЕ ПУТЕМ ШКОЛСКОГ
РАДИЈА, НОВИНА И ТЕЛЕВИЗИЈЕ, ПОСТАВЉАЊЕ РЕЗУЛТАТА НА ВЕБ
СТРАНИЦУ ШКОЛЕ, ПРЕЗЕНТОВАЊЕ ПРОЈЕКТА У ДРУГИМ ШКОЛАМА.

ШКОЛСКИ ПРОЈЕКТ БР. 2

Тема: Израда етичког кодекса

Очекивани резултати:

- Развој организационих вјештина
- Развој грађанске свијести
- Сечено исуство у активностима борбе против корупције
- Успостављање механизма превенције коруптивног понашања
- Промоција етичног понашања.

Трајање пројекта: Три мјесеца

Опис активности и временски оквир:

- Формирање тима за провођење пројекта (7 дана) – ученици једног одјељења, представници свих одјељења, савјет ученика.
- Информисање о пројекту који се проводи (15 дана) – пројектни тим путем огласа, разгласа, веб странице школе упознаје ученике, управу школе (састанак са директором), савјет родитеља (презентација идеје на састанку СР), школског педагога (састанак), наставнички савјет (презентација идеје на сједници НС) о циљу и активностима израде етичког кодекса. Сви потенцијални актери у школи информисани су како и у којем временском оквиру се могу доставити приједлози за етички кодекс.

- Анализа примјера добре праксе (10 дана) – пројектни тим треба да обезбиједи што је више могуће примјера етичког кодекса који се примјењују у основним школама у БиХ или земљама из окружења.
- Прикупљање приједлога за етички кодекс (10 дана) – пројектни тим ће да дефинише начин и временски оквир за прикупљање приједлога за етички кодекс од свих актера у школи, притом стално подстиче актере да доставе своје приједлоге.
- Израда кодекса (15 дана) – на основу достављених приједлога и прикупљених постојећих кодекса, пројектни тим треба да изради кодекс.
- Презентација драфта етичког кодекса (7 дана) – представљање на огласној плочи, веб страници и сл. Неопходно прецизирати рок за доставу сугестија и коментара.
- Усвајање кодекса (7 дана) – потребно је кодекс ускладити са достављеним сугестијама и коментарима, а затим га упутити на школски одбор ради усвајања.
- Презентација етичког кодекса (7 дана) – усвојени кодекс треба презентовати на огласној плочи, поставити плакате у свакој учионици, направити веб презентацију и сл.
- Евалуација (1 дан) – на састанку пројектног тима разговарати о резултатима рада и квалитету финалног производа, о проблемима на које се наилазило током пројектних активности и начинима на који су исти превазилажени, о евентуалним измјенама у ситуацији да исти задатак раде испочетка.

Расподјела улога

КООРДИНАТОРИ:

Идеју пројекта подстичу наставници, прате активности, повремено усмјеравају. Наставници успостављају вањске контакте и поједностављују рад ученицима.

СОАСН (ТРЕНЕР):

Наставници ће да пружају помоћ ако активности застану или се појаве потешкоће.

ИСТРАЖИВАЧИ: УЧЕНИЦИ ФОРМИРАНИ У ГРУПЕ:

- I. Модератори – припремају пројекат и одређују задатке и активности које ће се проводити у сарадњи са савјетником
- II. Ученици задужени за прикупљање и анализу постојећих етичких кодекса
- III. Ученици задужени за прикупљање и анализу пристиглих сугестија и коментара за етички кодекс
- IV. Ученици – презентатори: презентују резултате проведених активности.

Потребни ресурси:

Штампање примјерака етичког кодекса за свако одјељење.

Евалуација:

Представљање етичког кодекса на веб порталу, на огласним плочама и у другим школама.

Курикулум за транспарентност, курикулум за одговорност

www.znanjenijeroba.org

Пројекат финансира ЕУ

Пројекат проводи

Партнери на пројекту

 infohouse

